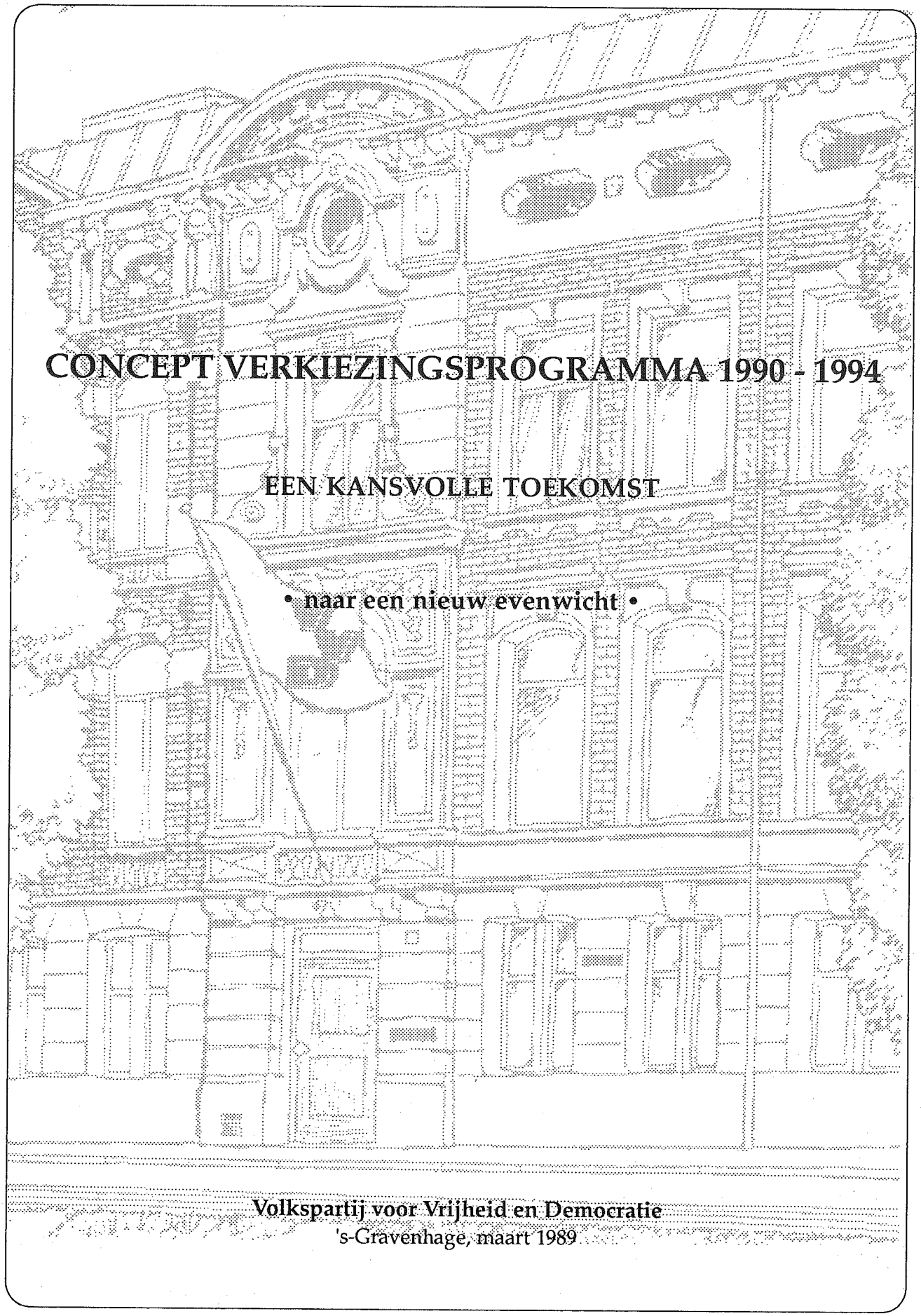

CONCEPT VERKIEZINGSPROGRAMMA 1990 - 1994

EEN KANSVOLLE TOEKOMST

• naar een nieuw evenwicht •

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
's-Gravenhage, maart 1989

Inhoudsopgave

1. EEN KANSVOLLE TOEKOMST 1
• naar een nieuw evenwicht•

• Vrijheid en ontplooiing
• Vrijheid in gebondenheid
• Gericht op de toekomst
• Solidariteit en zorg voor de zwakkeren
• Nederland en de Wereld
• Het milieu
• Europa
• Criminaliteitspreventie en -bestrijding
• De infrastructuur
• Onderwijs en volksgezondheid
• Genetische techniek en ethiek
• Demografie
• Economisch draagvlak
• Evenwicht op de arbeidsmarkt

2. Recht en de kwaliteit van het bestuur in de sociale rechtsstaat 6

Deel I
Strafrecht en criminaliteitsbestrijding 6

Deel II
De sociale rechtsstaat 7
• De rol van de overheid
• De democratie
• De kwaliteit van de wetgeving
• De efficiënte overheid
• De rechtspositie van ambtenaren
• Binnenlands bestuur; het Rijk en de andere overheden

3. De kwaliteit van de omgeving 11
• Het milieu- en natuurbeleid
• Ruimtelijke ordening en infrastructuur
• Verkeer en vervoer
• Volkshuisvesting en stadsvernieuwing

4. Zekerheid en zorg 16
• Sociale Zekerheid
• Emancipatie
• Volksgezondheid
• Ouderenbeleid
• Jongerenbeleid
• Gehandicaptenbeleid
• Migrantenbeleid

5. Investeren in de mens 22
• Onderwijs
- Algemeen
- Basisonderwijs
- Algemeen Voortgezet Onderwijs
- Beroepsonderwijs
- HBO en WO
• Wetenschapsbeleid
• Cultuurbeleid
• Media
• Sport
• Recreatie

6. Kansen voor Nederland; het financieel en sociaal-economisch beleid 26
• De overheidsfinanciën
• Economische groei en werkgelegenheid
• De Europese uitdaging
• Werk in de regio
• Midden- en Kleinbedrijf
• Landbouw en Visserij
• Energie
• Monetaire politiek
• Fiscaal beleid

7. Nederland en de wereld 31
• De Oost-West betrekkingen en het veiligheidsbeleid
• De Noord-Zuid betrekkingen en de ontwikkelingssamenwerking
• Europa en de betrekkingen binnen de Europese Gemeenschap
• De internationale rechtsorde en de mensenrechten
• Het Midden-Oosten
• De Nederlandse Antillen en Aruba
• Wereldwijde milieu-evenwichten

Bijlage:
Globale kwantificering van het VVD-verkiezingsprogramma 1990-1994 35

Colofon

Het verkiezingsprogramma 1990-1994 werd opgesteld door een commissie onder leiding van mr. E.H. Toxopeus. Leden: drs. T.C. Braakman, mevr. N.H. van den Broek-Laman Trip, prof.mr. M.C.B. Burkens, drs. F.M. Feij, drs. L.M.L.H.A. Hermans, mevr.mr. E.J.J.E. van Leeuwen-Schut, mevr. E. Tuijnman, dr. P. Winsemius;
adviserend lid: mr. F.H.G. de Grave; adviseurs: ir. D. Luteijn, mr. H.R. Nord, dr.ir. J.J.C. Voorhoeve; ondersteuning: dr. K. Groenveld en mevr. M.Th.M. Tangel.

VVD, Koninginnegracht 57
2514 AE 's-Gravenhage
telefoon: 070 - 61 30 61, telefax : 070 - 60 82 76

Lay-out en technische vormgeving: Bijlsma-DTP

Druk: Ten Brink Meppel b.v.

EEN KANSVOLLE TOEKOMST
- naar een nieuw evenwicht -
Inleiding

Het liberalisme gaat ervan uit dat alle mensen, hoezeer zij ook van elkander verschillen, gelijkwaardig zijn. Naar liberale overtuiging moet ieder zoveel als mogelijk is zelf over zijn eigen leven kunnen beslissen in vrijheid en verantwoordelijkheid, met verdraagzaamheid en in sociale rechtvaardigheid. Verantwoordelijk voor eigen doen en laten en voor het lot van de naaste. Verdraagzaam uit eerbied voor de ander. Sociaal rechtvaardig opdat de zwakken niet het slachtoffer worden. De individuele vrijheid die de mens tot volle ontplooiing doet komen, kan onder die voorwaarden in de samenleving bloeien. De mens stijgt dan uit boven zijn eigen individuele sfeer en zet zich in voor de naaste en dus ook voor het algemene belang.
Optimistisch zijn wij, liberalen, over de toekomst, over de mogelijkheden van immateriële en materiële vooruitgang. Dat optimisme steunt op het vertrouwen dat wij hebben in het vermogen van de zelfstandige krachten in onze samenleving om problemen op te lossen. Dat vermogen kan pas tot zijn recht komen als de individuele mens voldoende vrijheid wordt gelaten om zijn eigen lot te bepalen.

Vrijheid en ontplooiing

Het gaat daarbij om vrijheid in die zin, dat men niet door een knellend keurslijf van geboden en verboden elke keuzevrijheid mist. Naar liberale opvatting moet steeds in redelijkheid recht worden gedaan aan individuele geaardheid. Het gaat daarbij ook om vrijheid in die betekenis, dat de materiële omstandigheden zodanig moeten zijn dat de individuele ontplooiing ook feitelijk kan worden gerealiseerd. Om deze zaken gaat het wanneer wij spreken over individualisering.
Geconstateerd moet worden dat deze liberale opvattingen steeds meer gemeengoed worden. De trend in de richting van individualisering is onmiskenbaar. De samenleving wordt liberaler, omdat steeds meer wordt ingezien dat een vrije en open samenleving een noodzakelijke voorwaarde is voor maatschappelijke vooruitgang.

Vrijheid in gebondenheid

Vrijheid om naar eigen inzicht te kunnen leven moet wèl worden begrepen als vrijheid in verantwoordelijkheid. Wij hechten zeer aan een maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef. Daaronder verstaan wij een mentaliteit en dienovereenkomstig handelen, waardoor de mens uitstijgt boven zijn individuele sfeer en zich inzet voor algemene doeleinden. Zich inzet voor algemene belangen via politieke en publiekrechtelijke besluitvorming, maar evenzeer via organisaties van particulier initiatief. Bij vrijheid gaat het om vrijheid in gebondenheid, omdat vrijheid haar waarde verliest wanneer zij niet wordt beperkt door een besef van verantwoordelijkheid, de notie van menselijke gelijkwaardigheid, de noodzaak van verdraagzaamheid en een geworteld gevoel voor sociale rechtvaardigheid.
Met individualisering bedoelen liberalen ook dat elk individu door de overheid gelijk moet worden behandeld. Dat betekent dat de overheid een neutrale positie moet innemen ten opzichte van de wijze waarop het individu zich in allerlei verbanden met anderen verenigt. *In principe* neutraal, zeggen wij daarbij, omdat een al te voortvarende doorvoering van het gelijkheidsbeginsel, zonder rekening te houden met onze erfenis uit het verleden, zeer wel kan leiden tot sociale onrechtvaardigheid. Het gaat hier om een kwestie van evenwicht.

Gericht op de toekomst

Op weg naar morgen zijn liberalen optimistisch. "De toekomst ziet er beter uit", zo luidde dan ook de boodschap in het Verkiezingsprogramma 1986 van de VVD. In 1990 is die toekomst al weer heden en, inderdaad, sinds 1986 zijn wij er met z'n allen in geslaagd een groot aantal wensen te realiseren. Mede door toedoen van deze regering is:
- de economische groei weer aangetrokken;
- de werkgelegenheid sterk toegenomen;
- het financieringstekort van de overheid teruggedrongen; zullen
- de belastingen, o.a. vanwege de doorvoering van de Oortoperatie, dalen en is
- een belangrijke aanzet gegeven tot een beter milieubeheer.

Het gevoerde beleid bleek succesvol, zodat er alle reden is voort te gaan op de ingeslagen weg. Hiermee is onze inzet voor de komende verkiezingen in 1990 bepaald.
Tevredenheid mag ons evenwel niet blind maken voor alles wat nog beter kan gaan. Al biedt de richting van het beleid een hoopvol perspectief, problemen blijven er om opgelost te worden. Ook dienen zich nieuwe kwesties aan die onze zorg verdienen.
Ook na correctie voor de zogenoemde bestandsvervuiling blijft de werkloosheid te stabiel op een te hoog niveau. Al daalt het financieringstekort, de toename van de staatsschuld stelt ons voor grote problemen in de toekomst. Rente- en aflossingsverplichtingen leggen een steeds groter beslag op het overheidsbudget. Hoewel de economische activiteit versnelt, moeten wij toch constateren dat de economische groei onvoldoende is om te zorgen dat wij als vanzelf uit de problemen komen. Met name de vervuiling van het

milieu noodzaakt tot grote beleidsinspanningen. Wij komen ook voor nieuwe vraagstukken te staan. Problemen die zich nu reeds aftekenen, maar ook zaken die wij nu nog niet voorzien. Kortom, er staat ons veel te doen.

Maatschappelijke vooruitgang gaat vaak met horten en stoten en met "scheefgroei". Die scheefgroei en onevenwichtigheden kunnen soms zo aanzienlijk zijn, dat wij van de overheid verlangen de zaken weer recht te trekken. Maar ook komt het voor dat de overheid onbedoeld de oorzaak is van het gebrek aan evenwicht. Dan vragen wij de overheid de gemaakte fouten te herstellen en in enkele gevallen om zich terug te trekken. Van echte vooruitgang op lange termijn is pas sprake als de ontwikkelingen een evenwichtig karakter dragen. De VVD zal ook in de periode 1990-1994 alles doen om een nieuw evenwicht te bereiken. Het gaat om veel soorten van evenwicht die wij in deze inleiding van dit Verkiezingsprogramma de revue zullen laten passeren.

Bij het realiseren van onze wensen gelden als uitgangspunten dat:
- de collectieve lastendruk verder daalt;
- het financieringstekort zodanig wordt teruggedrongen dat de staatsschuld als percentage van het nationaal inkomen zich stabiliseert.

Solidariteit en zorg voor de zwakkeren

Een nieuw evenwicht is nodig tussen de zelfstandige krachten in de samenleving enerzijds en de bemoeienissen van de overheid anderzijds. Dat de overheid met het oog op het algemeen belang een belangrijke taak toekomt is voor liberalen evident. De zorg voor de zwakkeren in onze samenleving, maar ook voor degenen in ontwikkelingslanden die zonder hulp geen menswaardig bestaan kunnen leiden, kan niet worden overgelaten aan de zelfstandige krachten in de maatschappij. Waarschijnlijk is de samenleving niet zorgzaam genoeg om aan individuele ontplooiingsmogelijkheden recht te doen. De overheid is en blijft nodig ten behoeve van de materiële vrijheid van degenen die zelf niet in staat zijn zich deze vrijheid te verschaffen. Het is vanuit deze geestesgesteldheid dat de VVD heeft meegewerkt aan de opbouw van wat nu de verzorgingsstaat wordt genoemd. Maar daarbij is er een aantal zaken misgegaan, zo moeten wij constateren.
De onbetaalbaarheid van de op zich nuttige voorzieningen werd spoedig duidelijk. Die onbetaalbaarheid bleek uit het feit dat de overheid met oplopende tekorten werd geconfronteerd. De overheid ging grote leningen aan om onze solidariteit met de zwakkeren tot uitdrukking te kunnen blijven brengen. In feite werden aldus de lasten van onze solidariteit doorgeschoven naar de toekomst. Niet *wij* waren solidair, maar van toekomstige generaties werd verwacht dat te zijn in een mate waarvoor de huidige generatie in feite niet wenst te betalen. Met het oog op de sociale rechtvaardigheid op lange termijn moet nu het evenwicht worden hersteld. Willen wij ook in de toekomst voldoende garantie bieden voor de maatschappelijke ontplooiing van de minstbedeelden in de samenleving, dan is het zonneklaar dat te vergaande ontwikkelingen ongedaan moeten worden gemaakt. Dat doet pijn, maar zonder deze inspanningen wordt de pijn in de toekomst ondraaglijk. Thans zijn aanpassingen nodig om voorzieningen gericht op degenen die het echt nodig hebben, ook in de toekomst veilig te stellen. Op weg naar dit nieuwe evenwicht moeten wij echter reeds nu beseffen dat er op dit terrein een belangrijke taak voor de overheid blijft bestaan. De zelfstandige krachten in de samenleving zijn, zoals gezegd, onvoldoende zorgzaam om de zwakkeren genoeg (bestaans)zekerheid te geven. Dat wil overigens weer niet zeggen dat wij een versterking van de solidariteitsgevoelens in de samenleving niet zouden toejuichen. Veel zorg voor de naaste komt zonder toedoen van de overheid uit de "eigen kring". Zonder deze zorg voor elkaar kan geen samenleving bestaan. Zonder deze betrokkenheid desintegreert de maatschappij.

Nederland en de wereld

Om tenminste een minimale materiële vrijheid voor een ieder te garanderen, moeten bepaalde evenwichten in acht worden genomen en moet aan zekere voorwaarden worden voldaan. Van mogelijkheden tot individuele ontplooiing kan pas sprake zijn in een bepaalde omgeving. Vrede en veiligheid zijn essentiële kenmerken van een dergelijke omgeving. Voor die vrede en voor die veiligheid moeten wij ons voortdurend inzetten. Daartoe zetten wij ons in voor stabiliteit en evenwicht in de mondiale politieke verhoudingen. Hierbij gaat het om de verhouding Oost-West, om de relatie Noord-Zuid en tevens om verhoudingen binnen West-Europa.
De politieke ontwikkelingen in het Oostblok, met name in de Sovjetunie, bieden een gunstig perspectief voor betere Oost-West-betrekkingen. Anderzijds kunnen deze ontwikkelingen, wanneer zij te chaotisch verlopen, de instabiliteit vergroten met mogelijk negatieve consequenties voor onze veiligheid. De euforie rond de hervormingen en het streven naar meer openheid in de communistische wereld mag ons niet blind maken voor potentiële gevaren. Versterking van het Atlantisch bondgenootschap blijft daarom ook in de toekomst een noodzaak. Binnen het kader van het Noord Atlantisch Verdrag willen de Nederlandse liberalen blijven streven naar evenwichtige betrekkingen met de Sovjetunie en de andere landen van het Warschaupact.
De stabiliteit in de wereld, en daarmee onze eigen materiële en immateriële vrijheid, is voorts gediend met een evenwichtige, maar zich versnellende, economische groei in de ontwikkelingslanden. Daarom moeten wij daartoe een substantiële bijdrage leveren. Maar niet alleen daarom: sociale rechtvaardigheid houdt immers niet op bij onze landsgrenzen. Een menswaardig bestaan voor allen op deze aarde is op zich een nastrevenswaardig doel. De relatie tussen Noord en Zuid vertoont grote onevenwichtigheden. De schuldenlast van vele arme landen loopt zodanig op, dat wanneer men in die landen zijn verplichtingen wil nakomen, dit vaak moet

leiden tot een ontoelaatbare vermindering van de bestedingen in de ontwikkelingswereld. Met het oog op het bereiken van een nieuw evenwicht, ook in onze financiële verhoudingen met het Zuiden, verdient deze kwestie onze bijzondere aandacht.

Naast vrede, veiligheid en stabiele mondiale verhoudingen zijn er andere "externe" voorwaarden voor een welvarend bestaan en voor bestaanszekerheid in onze wereld. Een belangrijke voorwaarde moet hier zeker worden genoemd. Het gaat om het milieu, als de wezenlijke voorwaarde voor menselijk leven.

Het milieu

De mensheid onderneemt activiteiten, waarvan de wereldomvattende gevolgen (nog) niet te overzien zijn. De atmosfeer rond onze aarde wordt met ongeëvenaarde snelheid beïnvloed door verontreinigingen. Deze zijn een direct gevolg van menselijke activiteiten, waaronder het ondoelmatig gebruik van fossiele brandstoffen, en van de doorwerking van een snelle bevolkingstoename en grote armoede in vele gebieden. Nederland zal, met anderen, het initiatief moeten nemen om op zo kort mogelijke termijn tot internationale samenwerking te komen, om een Actieplan voor de Bescherming van de Atmosfeer op te stellen.
Ook binnen onze grenzen zullen wij met voortvarendheid door moeten werken aan de verbetering van ons milieu. Hoewel de afgelopen jaren op deelterreinen vooruitgang is geboekt, is ook het inzicht gegroeid dat essentiële ecologische processen door verschillende oorzaken wezenlijk verstoord worden. Hier gaat een ernstige bedreiging vanuit voor de kwaliteit van ons leefmilieu. Dit milieu is niet alleen dienstbaar aan de mens van nu, maar moet ook in stand worden gehouden voor onze toekomstige generaties. Daarom moeten wij streven naar een nieuw evenwicht, waarbij ons handelen wordt ingepast in het stelsel van natuurlijke kringlopen, een duurzame ontwikkeling. Dit streven houdt in dat milieubeleid niet op zichzelf kan staan, maar ook deel moet uitmaken van het beleid in andere sectoren. De zorg voor ons milieu is een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Het beleid moet zich dan ook richten op een actieve medewerking van burgers, bedrijven en instellingen. Het streven naar een duurzame evenwichtige ontwikkeling houdt in dat wij gezamenlijk een groter deel van ons inkomen moeten besteden om de milieukwaliteit te verbeteren. Dat impliceert enerzijds een substantiële vergroting van de collectieve uitgaven op dit terrein, maar het betekent ook dat de milieukosten een groter beslag zullen leggen op het besteedbare inkomen van de burgers.

Europa

Onze welvaart en daarmee onze vrijheid en individuele ontplooiingsmogelijkheden worden voor een groot deel mede bepaald door het succes van de Europese eenwording. Wil de bevolking van West-Europa mee kunnen gaan in de vaart der volkeren, dan moet deze integratie met kracht worden bevorderd. Een en ander betekent dat de regelgeving in toenemende mate uit Brussel komt en steeds minder uit de verschillende hoofdsteden van de landen der Europese Gemeenschap. Een logisch gevolg. Maar, zo kan men vrezen, betekent dit dan niet dat het evenwicht in de besluitvorming wordt verstoord? We moeten er voor waken dat de besluitvorming democratisch blijft in die zin, dat deze besluitvorming wordt beheerst door macht en tegenmacht. Tegenover de bevoegdheden van de Raad en de Commissie moet een Europees Parlement voldoende bevoegdheden krijgen om de regelgeving en uitvoering te controleren. Laten we dit na, dan is het evenwicht, noodzakelijk als voorwaarde voor democratische besluitvorming, ernstig verstoord.
Op het terrein van de Europese integratie speelt nog een andere kwestie, namelijk de vraag in hoeverre de lidstaten nog voldoende beleidsruimte overhouden om zelf bijvoorbeeld hun sociale zekerheid vorm te geven. Ook hier gaat het om een gezond nieuw evenwicht, in dit geval tussen centralisatie en decentralisatie. Centralisatie met het oog op de noodzakelijke coördinatie en samenwerking; decentralisatie vanwege het beginsel de besluitvorming zo dicht mogelijk bij de burger te houden. Dit evenwichtsprincipe bewaken wij in onze gedecentraliseerde eenheidsstaat en moeten wij ook eerbiedigen indien een deel van de beslissingsbevoegdheid overgaat naar de Europese instellingen.

Zonder nieuwe evenwichten in mondiale en Europese verhoudingen, zonder respect voor de milieu-evenwichten in de wereld, ontbreekt de basis voor een veilige bestaanszekerheid op lange termijn. Het gaat hier om noodzakelijke, maar geenszins voldoende voorwaarden.

Criminaliteitspreventie en -bestrijding

De burger moet zich beschermd weten tegen die inbreuken op zijn privé domein die wij als crimineel bestempelen. Veiligheid op straat, veiligheid in eigen huis, het gaat hier om essentiële voorwaarden voor het welbevinden. De indruk bestaat dat de burgers zich in toenemende mate onveilig voelen. Liberalen beschouwen het als één der voornaamste taken van de overheid deze veiligheid te garanderen.
Criminaliteitspreventie en -bestrijding is ons inziens een primaire overheidstaak en het komt ons voor dat, terwijl de overheid in de afgelopen decennia vele nieuwe (zorg)taken op zich heeft genomen, de hier bedoelde klassieke staatstaak meer aandacht behoeft. Ook hier is dus het een en ander scheefgegroeid. Het evenwicht in de aandacht voor primaire en secundaire staatstaken is zoek geraakt. Wij bepleiten een noodzakelijke herwaardering van de klassieke staatstaken, waaronder het voorkomen van crimineel gedrag en de criminaliteitsbestrijding. Komen het individu elementaire rechten toe die zijn bestaanszekerheid garanderen (sociale zekerheid), daarnaast moeten Nederlandse burgers ook de zekerheid hebben zich in veiligheid te kunnen ontplooien.

De infrastructuur

Tot de klassieke staatstaken rekenen wij ook de zorg van de overheid voor een uitstekende kwaliteit van de infrastructuur. Tot deze infrastructuur behorende (spoor)wegen, de (lucht)havens, de voorzieningen ten behoeve van telecommunicatie, de waterwegen en de energievoorziening. Te zamen met het milieu, de natuur, de landbouwgrond en de gebouwde omgeving vormt deze infrastructuur de fysieke omgeving voor individu en samenleving. Wij moeten constateren dat de overheidsinvesteringen ten behoeve van deze fysieke omgeving moeten worden versterkt. Blijven de consumptieve uitgaven van de overheid te hoog, dan zal er niet alleen steeds meer door de overheid moeten worden geleend, maar zal er ook steeds minder geld overblijven voor de broodnodige investeringen. Leent men geld, dan schuift men een last in de tijd vooruit. Dat is naar onze mening alleen acceptabel, indien tegenover de toekomstige lasten ook toekomstige baten ontstaan. Die baten verkrijgt men door het geleende geld te gebruiken voor investeringen ten behoeve van de toekomstige generaties. Dit gebeurt te weinig, of, anders gezegd, het evenwicht tussen overheidsconsumptie en overdrachtsuitgaven enerzijds en overheidsinvesteringen anderzijds is verstoord ten gunste van de consumptie en de overdrachtsuitgaven. Teneinde een nieuw evenwicht te bereiken zijn reeds veel inspanningen verricht, maar wij zijn zeker nog niet daar waar wij wezen moeten.
Hiervóór werd ook gewezen op het belang van een voortgezette Europese integratie. "Europa 1992" is een begrip geworden; "Europa 1992" is in feite een oproep ons gereed te maken voor de uitdagingen die ons te wachten staan als na 1992 de binnengrenzen in het gebied van de Europese Gemeenschap worden opengesteld. Wil Nederland in deze Vereniging van Europese Staten niet vervallen tot de status van perifeer gebied, dan dient er aan onze fysieke omgeving en infrastructuur het nodige gedaan te worden.

Onderwijs en volksgezondheid

Investeringen in de infrastructuur en ten behoeve van ons milieu zijn voor de toekomst van het grootste belang. Niet minder belangrijk echter zijn de investeringen "in de mens". Onze welvarende positie hebben wij voor een groot deel te danken aan het "investeren" in menselijk kapitaal. Daarbij denken wij in de eerste plaats aan het onderwijs. Zonder doeltreffend onderwijs kan het bedrijfsleven niet renderen, maar kan ook de overheidssector niet goed functioneren. Wanneer wij met het oog op de overheidsfinanciën pleiten voor bezuinigingen, dan willen wij het onderwijs, mits goed ingericht en gericht op maatschappelijke behoeften, daarbij ontzien.
Dit geldt evenzeer voor een andere "investering" in de mens, namelijk de collectieve bijdragen tot de volksgezondheid. Individueel welzijn wordt voor een belangrijk deel bepaald door de individuele gezondheid. De bevordering van de volksgezondheid behoort dan ook tot de meest belangrijke taken van de overheid. Dit neemt overigens niet weg dat de eigen verantwoordelijkheid van de individuele burger voor zijn gezondheid voorop staat.
Omdat de maatschappelijke welvaart is gediend met een goede volksgezondheid, is een beperkte groei van de bestedingen op dit terrein ten opzichte van de meerjarencijfers gewenst. Dat laat onverlet dat in de bestedingsrichting van het geld dat wij over hebben voor onze gezondheid, verschuivingen noodzakelijk zijn. Ook kan de efficiëntie in deze sector vaak worden verbeterd en zal men de zogenoemde bureaucratiekosten terug kunnen brengen. Door de bedoelde verschuivingen en door de bezuinigingen als gevolg van efficiëntie-verbetering, etc. komen middelen vrij die ten behoeve van dezelfde volksgezondheid besteed kunnen worden. Wij denken hierbij vooral aan de extra geldmiddelen die in de gezondheidszorg besteed moeten worden ten gevolge van de vergrijzing van de bevolking, ten behoeve van verpleegtehuizen, voor zwakzinnigenzorg en psychiatrie.
Wanneer wij van mening zijn dat de totale bestedingen ten behoeve van de gezondheidszorg beperkt moeten stijgen, dan betekent dat niettemin dat de kostenstijging in deze sector beheerst moet worden.

Genetische techniek en ethiek

Naar het zich laat aanzien, zullen de ontwikkelingen in de medische techniek de kosten sterk doen stijgen. Bij de beheersing van deze kostenstijging komen indringende ethische vraagstukken over de grenzen van de zorg in het gezichtsveld. Ethische vraagstukken komen ook voor het voetlicht vanwege de ontwikkeling van nieuwe genetische technieken. Deze vraagstukken betreffen onder meer de keuzebeslissingen omtrent het wel of niet doorvoeren van medische handelingen op basis van DNA-recombinanttechnieken, genenonderzoek en nieuwe voortplantingstechnieken. Op deze vragen zullen wij een antwoord moeten formuleren.

Demografie

De demografische ontwikkelingen leiden tot een andere opbouw van onze bevolking. Dat betekent niet alleen een belangrijke kostenstijging in de gezondheidszorg, maar stelt ons ook voor uitdagingen op andere terreinen. Door de ontgroening en vergrijzing krijgen wij te maken met een dalend aandeel van de potentiële beroepsbevolking in de totale bevolking. Dit betekent dat de omvang van de inkomensoverdrachten zal toenemen. Van een relatief geringer economisch actief deel van de bevolking wordt een grotere solidariteit gevraagd ten behoeve van de ouderen. In zekere zin snijdt het mes aan twee kanten in de verkeerde richting. Aan de ene kant versmalt het economisch draagvlak op basis waarvan de inkomensoverdrachten moeten worden betaald, aan de andere kant is er steeds meer geld nodig voor het betalen van oudedagsvoorzieningen, van de AOW en de pensioenen. Het is voorts onze taak de maatschappelijke integratie van ouderen te bevorderen. De bijdrage van ouderen

aan het maatschappelijk welzijn is van groot belang. In allerlei maatschappelijke organisaties en leefverbanden kunnen wij de inzet van ouderen niet missen.

Economisch draagvlak

Het economisch draagvlak wordt niet alleen bepaald door de omvang van de werkende bevolking. De produktiviteit van de factor arbeid kan immers sterk toenemen door de technologische ontwikkelingen. De technische vooruitgang kan aldus de gevolgen van een onevenwichtige samenstelling van de bevolking opvangen. Dat kan, maar dan moeten wij ons reeds nu daartoe de nodige inspanningen getroosten. Geconstateerd wordt dat de investeringen in nieuwe technieken in Nederland moeten worden opgevoerd. Geconstateerd wordt ook dat de innoverende activiteit, alsmede de verspreiding van innovaties te wensen overlaat. Het is ons inziens voornamelijk het bedrijfsleven dat, weliswaar ondersteund door de overheid, deze achterstanden weg moet werken. Dat kan echter alleen indien het algemeen financieel en sociaal-economisch beleid van de overheid voldoende ruimte schept voor ondernemend Nederland. Wij denken daarbij niet alleen aan verlaging van de belasting- en premiedruk, maar ook aan een vermindering van de regeldichtheid. Vermindering van de regeldichtheid vergroot de flexibiliteit waardoor de noodzakelijke aanpassingen soepel kunnen verlopen. De huidige regeldichtheid moet wel leiden tot het dichtslibben van de economische bloedsomloop. Zij is het gevolg van de "beleidsverslaving" waaraan de politiek tot op heden lijdt. Alleen de politiek zelf kan hieraan een eind maken. Daarmee raken wij de kern van het probleem. De weg terug is soms heel moeilijk begaanbaar en er is moed voor nodig om te vechten tegen de "tirannie van de status quo".

Evenwicht op de arbeidsmarkt

Het economisch draagvlak wordt bepaald door de infrastructuur, de beschikbaarheid van fysiek kapitaal, de omvang en de scholingsgraad van de beroepsbevolking en door de stand van de techniek. Onze feitelijke welvaart wordt echter ook bepaald door de mate waarin het kapitaal wordt benut en door de mate waarin hij of zij die wil werken ook daadwerkelijk een baan kan vinden. In die zin duidt de huidige werkloosheid op aanzienlijke verspillingen van beschikbaar menselijk kapitaal. Daarbij komt dat de werkloosheid niet alleen het economisch draagvlak versmalt, maar erger, ook menselijk leed teweegbrengt. Iemand die wil werken, staat niet graag aan de kant. Anders gezegd: de arbeidsmarkt vertoont ontoelaatbare onevenwichtigheden en op ons rust de belangrijke verantwoordelijkheid een nieuw evenwicht te bereiken. Een beleid gericht op een groei van het aantal arbeidsplaatsen is hoogst noodzakelijk, maar waarschijnlijk niet voldoende. Daarnaast moet het beleid, direct gericht op de individuele werkloze, worden versterkt. Dat een dergelijk beleid decentraal gestalte moet krijgen, spreekt wel vanzelf. Verder kan de werking van de arbeidsmarkt sterk verbeteren als de regelgeving die de aanpassingen op deze markten vertraagt belangrijk wordt teruggedrongen.
Dat de werkloosheid verder moet worden teruggedrongen is evident. Op weg naar een nieuw evenwicht op de arbeidsmarkt verdient de maatschappelijke integratie van degenen die (nog) geen betaalde arbeid verrichten onze aandacht. Ook zij die geen betaalde arbeid verrichten, kunnen zich ontplooien door talloze maatschappelijk zinvolle activiteiten. Het is onze taak ook deze activiteiten te stimuleren en er de ruimte voor te scheppen.

Gericht op een nieuw evenwicht

Deze aanzet tot het voorliggende Verkiezingsprogramma 1990 van de VVD geeft een beknopt overzicht van de zaken die in de komende regeerperiode onze aandacht verdienen. Deze en andere kwesties zullen wij in de volgende hoofdstukken nader uitwerken en toelichten. Kenmerkend voor onze benadering is het afwijzen van een dogmatisch streven naar een of andere heilstaat, die in de vorm van een blauwdruk zou kunnen worden gepresenteerd. Bepalend voor onze gedachtengang, en daarmee voor onze beleidsaanbevelingen, is wel het besef dat maatschappelijke vooruitgang mogelijk is als wij de noodzaak van evenwichten in het oog houden. Liberalen geloven in vooruitgang door verandering, mits de ontwikkelingen een evenwichtig karakter hebben. Daarom is dit programma,

GERICHT OP EEN NIEUW EVENWICHT,
IN EEN KANSVOLLE TOEKOMST.

2. Recht en de kwaliteit van het bestuur in de sociale rechtsstaat

Deel I. Strafrecht en criminaliteitsbestrijding

Het gevoel machteloos te staan tegenover en zich onvoldoende beschermd te weten tegen criminele aantasting van persoon en eigendom wekt veel onrust en onbehagen in de samenleving. Het eerste deel van dit hoofdstuk geeft concrete aanbevelingen om de rechtshandhaving, criminaliteitspreventie en criminaliteitsbestrijding, te zamen een primaire staatstaak, verder sterk te verbeteren.

201. Om het strafrecht met zijn beperkte capaciteit minder te belasten, moet de wetgever niet als vanzelfsprekend steeds kiezen voor strafrechtelijke handhaving van regelgeving.

202. Overtredingen van ordeningsregels (regels met een instrumenteel karakter) moeten zoveel mogelijk langs bestuurlijke weg worden aangepakt, voor zover een civielrechtelijke of tuchtrechtelijke procedure niet tot een bevredigende oplossing kan leiden.

203. In de opsporing, vervolging, berechting en executie van straf mogen capaciteitsproblemen niet leiden tot (grote) vertragingen en ontoelaatbare kwaliteitsvermindering van het strafrechtelijke systeem. Door een herschikking van staatsuitgaven en beleidsintensivering moet de capaciteit worden vergroot.

204. Het beleid gericht op aanpassing van de cellencapaciteit aan de gebleken behoefte moet worden voortgezet.

205. De effectiviteit van het politie-apparaat en de efficiëntie van het politie-optreden moeten worden verbeterd. Daartoe dienen onder meer:
- uitbreiding van de capaciteit van de politie;
- automatisering;
- een adequaat personeels- en opleidingsbeleid;
- verbetering van de management-kwaliteit;
- regionale samenwerking tussen politiekorpsen;
- sanering van bestaande politietaken.

206. Om de politie-organisatie meer als eenheid te laten functioneren, moet ook de Rijkspolitie bij het departement van Binnenlandse Zaken worden ondergebracht.

207. De efficiëntie binnen de politie-organisatie wordt verder vergroot door de invoering van een stelsel van budgetfinanciering. Gelijktijdig moeten de bevoegdheden van het politiemanagement worden verruimd.

208. Door budgetfinanciering wordt het politiemanagement in staat gesteld meer differentiatie in beloningssystematiek en promotiebeleid door te voeren. Een decentralisatie van het arbeidsvoorwaardenbeleid kan zo worden gerealiseerd.

209. Bij de bepaling van de sterkte(toedeling) van de politie moeten, naast inwonersaantal en bevolkingssamenstelling, de omvang en de aard van de criminaliteit ter plaatse worden meegewogen.

210. Bij de politie en de rechterlijke macht laat de huisvesting te wensen over, waardoor een goede taakuitoefening soms nauwelijks mogelijk is. Een verbetering van deze huisvesting moet zo spoedig mogelijk worden gerealiseerd.

211. Ten behoeve van de bestrijding van bovenlokale (zware) criminaliteit is de instelling van regionale en interregionale politieteams noodzakelijk.

212. Snelrechtprocedures bij vandalisme alsmede bij criminaliteit tijdens sportwedstrijden moeten vaker worden toegepast.

213. Functioneel toezicht en het stimuleren van een grotere oplettendheid van burgers kunnen een belangrijke bijdrage leveren om vandalisme en kleine (veel voorkomende) criminaliteit in woon- en winkelwijken tegen te gaan. Buurtorganisaties dienen hierbij nauw met de politie samen te werken.

214. Particuliere bewakings- en beveiligingsdiensten moeten in een rechtsstaat als Nederland aan strenge maatstaven voldoen. Herziening van wetgeving ter zake is noodzakelijk.

215. Er lijkt verband te bestaan tussen jeugdcriminaliteit en factoren als gezinsomstandigheden, woonomgeving, gebrekkige opleiding en onderwijs, en werkloosheid. Het beleid op de terreinen van volkshuisvesting, onderwijs, sociale zekerheid en werkgelegenheid moet deze oorzaken van jeugdcriminaliteit zoveel mogelijk wegnemen.

216. Een deel van de veel voorkomende (jeugd)criminaliteit hangt nauw samen met de problematiek van het druggebruik. De bestrijding van handel in verdovende middelen verdient hoge prioriteit.

217. De voorlichting omtrent de schadelijke gevolgen van druggebruik en de mogelijkheden voor medische behandeling en begeleiding van druggebruikers worden versterkt.

218. Indien bestraffing van criminele handelingen van druggebruikers niet leidt tot gedragsaanpassing, dan moet de rechter de mogelijkheid hebben een opname in een afkickcentrum dwingend op te leggen. Gedwongen afkicken heeft pas zin indien de ex-verslaafde door (zicht op) arbeid en passende huisvesting toekomstmogelijkheden worden geboden. Intensieve begeleiding is noodzakelijk.

219. Het verdient aanbeveling om met name jeugdige criminelen een eerste vangnet te bieden, bestaande uit een gevarieerd pakket van alternatieve straffen.

220. Handel in drugs en druggebruik in gevangenissen moeten onmogelijk worden gemaakt.

221. Vervroegde invrijheidsstelling moet weer afhankelijk worden gesteld van het gedrag van gedetineerden en van de kans op herhaling van het misdrijf.

222. Internationale samenwerking ter bestrijding van criminaliteit, in het bijzonder binnen de Europese Gemeenschap (Europol), is nodig vanwege het feit dat de zware criminaliteit in toenemende mate een internationaal karakter krijgt. Deze samenwerking is te meer noodzakelijk vanwege het wegvallen van de binnengrenzen in de Europese Gemeenschap. Het binnenlands vreemdelingentoezicht dient aan de gewijzigde situatie te worden aangepast.

223. Afspraken in Europees verband zijn noodzakelijk met betrekking tot de voorwaarden waaronder opsporings- en aanhoudingsbevoegdheden buiten de nationale landsgrenzen, onder gezag van de ter plaatse bevoegde autoriteiten, kunnen worden uitgeoefend.

224. Slachtoffers van delicten verdienen meer aandacht. Opvang door deskundigen moet financieel verzekerd zijn. Slachtoffers hebben recht op berichtgeving door het Openbaar Ministerie ten aanzien van de zaak waarbij zij betrokken zijn.

225. Ten aanzien van het Schadefonds Geweldsmisdrijven wordt een verkorte procedure bepleit, waarin na een voorlopige toetsing, snel - bij wijze van voorschot - een gedeeltelijke uitkering aan het slachtoffer wordt gedaan.

226. De bevoegdheid om de communicatie van verdachten te volgen, moet worden uitgebreid tot alle communicatiemiddelen, zoals telefax en telex.

227. Een verdachte die weigert zijn personalia te noemen, moet in strafrechtelijke gijzeling - met een duur van bijvoorbeeld maximaal vier weken - kunnen worden genomen. Invoering van een identificatieplicht is gewenst.

228. Er moet snel een wettelijke regeling komen, die het mogelijk maakt de winsten die de dader uit misdrijf heeft verkregen, af te nemen. Iemand van wie aannemelijk is dat zijn misdaad financieel voordeel heeft opgeleverd, moet verplicht kunnen worden mee te werken aan de bewijslevering van de herkomst van bepaalde, eigen bezittingen.

229. De vormvoorschriften in het strafprocesrecht, die geen wezenlijke rechtswaarborgen voor de verdachte bevatten, worden gedeformaliseerd op een wijze die knelpunten voor zittende en staande magistratuur opheffen, onder andere door herstel van vormverzuimen mogelijk te maken. De voorstellen van de Commissie Herijking Wetboek van Strafvordering vormen daarbij een leidraad. Sancties op ongerechtigheden in de procedure dienen in verhouding te staan tot het door het voorschrift beschermde belang.

230. De adviezen van de Staatscommissie Herziening Rechterlijke Organisatie ten aanzien van de reorganisatie van de rechterlijke organisatie moeten met voortvarendheid worden doorgevoerd.

231. Het aantal "kale" beleidssepots moet zoveel mogelijk worden teruggedrongen.

232. De Officier van Justitie moet in die zaken waarin hij op de zitting slechts een boete zou eisen, aan verdachte een transactie aanbieden.

233. Het inbreken in beveiligde computerbestanden en andere vormen van het ongeoorloofd gebruik van een computer of databank, worden strafbaar gesteld, voor zover de betrokken handeling niet reeds uit andere hoofde strafbaar is.

234. Door wetgeving moet de bescherming van dieren worden verbeterd.

Deel II. De sociale rechtsstaat

De rol van de overheid

235. In de sociale rechtsstaat schept de overheid een kader waarbinnen de individuele vrijheid en de veiligheid van de burgers zijn gewaarborgd. Daarnaast verricht de overheid belangrijke maatschappelijke taken wanneer deze door de burgers niet zelf vervuld (kunnen) worden.

236. Individuele vrijheid verwijst zowel naar eigen verantwoordelijkheid, zelfredzaamheid en creativiteit als naar garanties voor een menswaardig bestaan.

237. Veiligheid betekent gevrijwaard te zijn van crimineel gedrag van anderen en te leven in een wereld zonder terreur en zonder militaire agressie van buitenlandse mogendheden.

238. De overheid heeft in de huidige verzorgingsstaat te veel oneigenlijke taken tot zich getrokken. Wij denken daar-

bij bijvoorbeeld aan de te gedetailleerde regelgeving op het terrein van de volkshuivesting. De overheid zal echter ook nieuwe taken op zich moeten nemen, of het beleid op een aantal terreinen moeten aanscherpen. Hierbij denken wij met name aan milieubescherming, criminaliteitsbestrijding en het scheppen van werkgelegenheid.

239. Het streven naar een sociale rechtsstaat betekent dat het huidige regeringsbeleid, gericht op kritische herbezinning op de taken van de overheid en op de wijze van uitvoering daarvan, moet worden voortgezet.

240. Naast herbezinning op overheidstaken, die moet leiden tot deregulering, privatisering en bezuinigingen, is ook verdergaande decentralisatie van taken noodzakelijk.

De democratie

241. De constitutionele monarchie onder het Huis van Oranje en de parlementaire democratie vormen de beste staatsvorm voor Nederland.

242. Een doelmatig en democratisch functioneren van het staatsbestel vereist een duidelijke scheiding van de bevoegdheden tussen Staten-Generaal en Regering (dualisme).

243. Regeerakkoorden, die tot stand komen bij kabinetsformaties, moeten een globaal, niet te gedetailleerd karakter hebben.

244. Rechtszekerheid voor de burger is een belangrijk element van democratie. Veranderingen in overheidsbeleid moeten daarom tijdig bekend zijn. Dit noopt naast de openbaarheid van het bestuur, tot een actieve voorlichting over het overheidsbeleid. Maatregelen mogen de rechten van burgers niet met terugwerkende kracht beknotten.

245. Invoering van het referendum op nationaal niveau (directe democratie) is ongewenst. Nederland is en blijft een vertegenwoordigende democratie.

246. Beleids- en beheerstaken moeten zodanig over de onderscheiden departementen worden verdeeld, dat een ministerraad van beperkte omvang zich kan concentreren op de hoofdlijnen van beleid, op de samenhang in de besluitvorming en op de ontwikkelingen in het verband van de Europese Gemeenschap. Om dit te kunnen bereiken moet het aantal staatssecretarissen worden uitgebreid. De staatssecretaris moet een duidelijke eigen politieke verantwoordelijkheid krijgen binnen het raam van de door de minister aan hem toebedeelde bevoegdheden.

247. De ministeriële verantwoordelijkheid (en die van de staatssecretaris) strekt zich uit tot het doen en laten van ambtenaren. Tussentijdse wisseling van ministers/staatssecretarissen moet mogelijk zijn zonder dat een kabinetscrisis het gevolg is.

248. Het verdient aanbeveling dat het parlement, meer dan te doen gebruikelijk, zich concentreert op hoofdzaken van beleid.

De kwaliteit van de wetgeving

249. Wetsvoorstellen moeten op duidelijke wijze aangeven:
- waarom regelgeving gewenst is en welke doeleinden worden nagestreefd;
- wat de negatieve (indirecte) gevolgen en de financiële consequenties zijn;
- op welke wijze de regels worden gehandhaafd;
- op welk tijdstip de effecten van de regelgeving moeten worden geëvalueerd.

250. De bestaande wetgeving zal op onbedoelde en ongewenste neveneffecten moeten worden onderzocht en, zo nodig, dienovereenkomstig gewijzigd of ingetrokken.

251. De wetgever dient niet als vanzelfsprekend steeds te kiezen voor de strafrechtelijke handhaving van regelgeving.

252. Regering en parlement dienen meer aandacht te schenken aan de staatsrechtelijke aspecten van wetgeving en beleid. De wetgever moet er vooral voor zorgen dat wetten niet in strijd zijn met de Grondwet en de internationale overeenkomsten (verdragen).

253. Reeds vanaf het begin van voorbereiding van wetgeving (op het departement) moet deze wetgeving serieus worden bezien in het licht van de wens tot deregulering.

254. De wetgever moet meer profiteren van adviezen van de Raad van State.

255. Aan delegatie van wetgeving valt vaak niet te ontkomen. Het verdient aanbeveling dat de wetgever bij toedeling van regelgevende bevoegdheden terughoudendheid betracht.

256. Het is ongewenst dat de wetgever politieke controverses doorschuift naar de rechterlijke macht. Hiervan is sprake indien de wetgever te traag veranderingen in de maatschappelijke opvattingen over wat wenselijk en nuttig is, in nieuwe wetgeving tot uitdrukking brengt. De rechtsonzekerheid wordt zo vergroot.

257. Massale overtreding behoeft niet te duiden op het niet meer aanvaardbaar zijn van de geschonden regel. In dat geval heeft de overheid niet de beleidsvrijheid de handhaving van geldend recht achterwege te laten.

258. Burgers moeten de kans hebben gebruik te maken van de rechten die hun door de wet zijn toegekend. Dit vereist enerzijds kortere en eenvoudige administratieve procedures, terwijl anderzijds voorkomen moet worden dat door

het instellen van tijdrovende beroepsprocedures een adequaat overheidshandelen onmogelijk wordt gemaakt. Versnelling van beroepsprocedures is dan noodzakelijk.

259. Gestreefd moet worden naar een duidelijke wetgevingsstructuur en naar samenhang in wetgevingscomplexen.

De efficiënte overheid

260. De efficiëntie van het overheidsapparaat kan worden verbeterd. Geconstateerd wordt dat door de omvang van dit apparaat en door een gebrek aan coördinatie binnen de overheid allerlei noodzakelijke aanpassingen worden vertraagd, of slechts met hoge kosten kunnen worden gerealiseerd. Afslanking van dit apparaat en verbetering van de efficiëntie blijven hoogst noodzakelijk. Bij het management van grote projecten moet, zo nodig, gebruik worden gemaakt van externe deskundigheid.

261. Door budgettering (budgetfinanciering) en automatisering kan de efficiëntie van het overheidsapparaat toenemen.

262. De huidige automatiseringsprocessen bij de overheid verlopen vaak ongecoördineerd. Een automatiseringsbeleid met een prioriteitsstelling, waarbij er afstemming plaatsvindt tussen de verschillende betrokkenen, is nodig om geldverspilling te voorkomen.

263. Nagegaan moet worden of samenbundeling van departementen kan leiden tot betere coördinatie op beleidsterreinen en daarmee tot een grotere doelmatigheid.

264. Het aantal regeringsadviesraden moet verder worden verminderd.

265. Bij de financiering van de Rijkshuisvesting dient het profijtbeginsel te worden toegepast.

De rechtspositie van ambtenaren

266. Gestreefd moet worden naar een kleiner, efficiënt, goed opgeleid en goed betaald ambtenarenapparaat. Een goede interdepartementale loopbaanplanning werkt stimulerend en verhoogt de efficiëntie.

267. Uit de zogeheten pakketvergelijking blijkt dat de overheid met betrekking tot middelbare en hogere functionarissen een zwakke positie op de arbeidsmarkt inneemt. Een verbetering van deze positie is noodzakelijk met het oog op de kwaliteit van het overheidsapparaat en het functioneren van de overheid.

268. Gezien de constatering onder 267, is het gewenst de arbeidsvoorwaardenruimte voor het overheidspersoneel in verband te brengen met de loonkostenontwikkeling in het bedrijfsleven. De inkomensachterstand van het middelbare en het hogere overheidspersoneel moet worden verkleind.

269. Over de omvang en de aanwending van de arbeidsvoorwaardenruimte wordt onderhandeld tussen de overheid als werkgeefster en de ambtenarenorganisaties.

270. Wijzigingen in de arbeidsvoorwaarden kunnen alleen tot stand komen, indien de partijen zoals bedoeld onder 269 daarover overeenstemming hebben bereikt.

271. De door partijen overeengekomen arbeidsvoorwaarden kunnen, gegeven het budgetrecht van het parlement, alleen na goedkeuring van de begrotingswet door de volksvertegenwoordiging worden doorgevoerd.

272. Beloningsverschillen tussen ambtenaren in verband met verschillen in zowel individueel functioneren als in arbeidsmarktpositie, zijn noodzakelijk en rechtvaardig.

273. Het stakingsrecht voor ambtenaren dient in een wet te worden vastgelegd, waarbij de ononderbroken levering van de voor de samenleving vitale diensten is verzekerd.

274. Indien bij doorvoering van de aanbevelingen 268 tot en met 273 de rechtspositie van ambtenaren op de hier bedoelde punten meer gelijkwaardig wordt aan die van andere werknemers, moet ook aanpassing van de overige elementen van de rechtspositie van ambtenaren aan die van andere werknemers plaatsvinden.

275. Bij de benoeming van topambtenaren dient niet de politieke voorkeur, maar de bekwaamheid en geschiktheid maatstaven te zijn.

Binnenlands bestuur; het Rijk en de andere overheden

276. Decentralisatie van beleid leidt, vanwege een geringe afstand van de burgers tot het bestuur, tot een grotere betrokkenheid van de bevolking, tot meer openbaarheid van bestuur en tot een betere aanspreekbaarheid van de overheid op haar handelen.

277. Met decentralisatie wordt hier een verruiming van het taakgebied en de bevoegdheden van de andere overheden bedoeld. Spreiding van publieke verantwoordelijkheden naar maatschappelijke organisaties (functionele decentralisatie) daarentegen heeft als mogelijke negatieve consequentie dat er sprake is van spreiding van macht zonder voldoende democratische controle. Met betrekking tot functionele decentralisatie is een grote terughoudendheid gepast.

278. Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft bij de decentralisatie een coördinerende en stimulerende taak. Systematisch en bij voortduring moet worden nagegaan welke taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden kun-

nen worden overgedragen aan andere overheden.

279. Overdracht van taken en verantwoordelijkheden naar provincies en gemeenten dient gepaard te gaan met een grotere autonomie van deze overheden.

280. Een grotere autonomie van provincies en gemeenten wordt verkregen door overheveling van een aanmerkelijk bedrag aan specifieke uitkeringen naar de algemene uitkeringen uit het Provincie- en Gemeentefonds en door een vermindering van de centrale regelgeving. Dit leidt tot bestuurlijke differentiatie in die zin, dat de lokale of provinciale voorzieningen niet overal gelijk behoeven te zijn.

281. Met het oog op de versterking van de autonomie van de gemeenten is de voortzetting van een samenhangend gemeentelijk herindelingsbeleid gewenst.

282. Het gemeentelijk herindelingsbeleid moet niet op strakke normen worden gebaseerd. Factoren die bij de herindeling moeten worden meegewogen zijn:
- inwonertallen;
- de functies van de betrokken gemeenten;
- de economische, geografische en sociale variabelen;
- de verwevenheid van voorzieningen met buurgemeenten;
- de financiële gevolgen.

283. Bestuursakkoorden tussen Rijk en andere overheden versterken het decentraliseringsproces.

284. Provincies en gemeenten moeten in evenredigheid een bijdrage leveren aan de bezuinigingen van de overheid. Indien provincies en gemeenten ten gevolge van de decentralisatie nieuwe taken krijgen toebedeeld, dient er een financiële compensatie plaats te vinden.

285. De apparaatskosten verbonden aan de uitvoering van de Bijstandswet worden volledig door het Rijk vergoed. Deze vergoeding wordt in mindering gebracht op de uitkeringen uit het Gemeentefonds.

286. De herbenoeming van burgemeesters is geen automatisme. De horizontale doorstroming van burgemeesters moet worden bevorderd.

3. De kwaliteit van de omgeving

De mogelijkheden tot maatschappelijke vooruitgang en individuele ontplooiing worden voor een belangrijk deel bepaald door wat wij aanduiden als de kwaliteit van de omgeving. Liberalen zijn van mening dat de overheid, door een voorwaardenscheppend beleid, een belangrijke taak heeft om deze kwaliteit te bevorderen. In dit hoofdstuk bepalen wij ons tot:

- *het milieu- en natuurbeleid;*
- *het ruimtelijk ordeningsbeleid;*
- *de investeringen ter verbetering van de infrastructuur (verkeer en vervoer);*
- *de volkshuisvesting.*

Met deze vormen van beleid tracht de overheid de kwaliteit te bevorderen van onze fysieke omgeving.

Het milieu- en natuurbeleid

Een goede omgevingskwaliteit is voorwaarde voor het welzijn en de ontplooiing van het leven op aarde. Deze kwaliteit wordt sterk bedreigd door velerlei verontreinigingen en door aantasting van natuur en landschap. Hoewel de afgelopen jaren op deelterreinen vooruitgang is geboekt, is tegelijk het inzicht gegroeid dat essentiële ecologische processen door verschillende oorzaken wezenlijk worden verstoord. Niet langer betreft het vooral verstoringen van ons kortetermijn welbevinden, maar steeds scherper tekenen zich de bedreigingen af van de kwaliteit van het bestaan van ook volgende generaties. Milieubeleid is overlevingsbeleid.

Een milieubeleid kent in financieel opzicht twee sporen. In de eerste plaats wordt de kwaliteit van het milieu bevorderd door de milieukosten zichtbaar te maken. Het zichtbaar maken van deze kosten leidt tot verandering van marktprijzen. Via het prijsmechanisme worden dan de beslissingen in de particuliere sector zodanig beïnvloed dat de milieukwaliteit verbetert. Bevordering van de kwaliteit van het milieu op deze wijze gaat niet gepaard met een toename van de overheidsuitgaven op dit terrein. Wèl zal hierdoor het beslag van de milieukosten op het besteedbare inkomen toenemen. Lastenverlichting ter compensatie van dit grotere beslag is dan noodzakelijk. In de tweede plaats valt er niet aan te ontkomen dat ook de overheidsuitgaven ter verbetering van het milieu toenemen. Deze beleidsintensivering wordt mede gefinancierd door een herschikking van de overheidsuitgaven.

301. Hoofddoelstelling van het natuur- en milieubeleid is het bereiken van het nieuwe evenwicht voor een duurzame ontwikkeling, waarbij het menselijk handelen is ingepast in het stelsel van natuurlijke kringlopen.

302. In het kader van een dergelijke duurzame ontwikkeling is het natuur- en milieubeleid verweven met praktisch alle terreinen van overheidsbeleid op alle bestuurlijke niveaus. Een doeltreffend natuur- en milieubeleid vergt de medeverantwoordelijkheid van alle bestuurslagen. Daarom wordt onverkort vastgehouden aan de gedecentraliseerde uitvoering van het natuur- en milieubeleid, tenzij lokale of regionale belangen worden overschreden. Hierdoor wordt ook bevorderd dat het beleid zo dicht als maar enigszins mogelijk bij de burger wordt gemaakt.

303. Milieu en natuur kennen geen grenzen. Een internationaal gecoördineerde aanpak is daarom noodzakelijk, zeker met het oog op het Europa van na 1992. Nederland dient bestaande en nieuwe initiatieven tot internationale samenwerking en afstemming met kracht te bevorderen, zo mogelijk door middel van een bedrijfstakgerichte aanpak. Indien de bescherming van de omgevingskwaliteit dat echter gebiedt of de internationale besluitvorming daardoor kan worden versneld, mag de overheid niet aarzelen met het - desnoods eenzijdig - treffen van maatregelen.

304. Waar noodzakelijk ingrijpen leidt tot een overmatige belasting ten opzichte van (buitenlandse) concurrenten, kunnen tijdelijke financiële steunmaatregelen (waaronder fiscale faciliteiten) worden overwogen.

305. Omgevingsproblemen ontstaan door het handelen van mensen, individueel of in organisaties. Omdat de zorg voor onze omgeving een gezamenlijke verantwoordelijkheid is, moet het beleid zich richten op de actieve medewerking van individuele burgers, bedrijven en instellingen. Het beleidsinstrumentarium, dient - gebaseerd op overleg met de meest betrokkenen - slechts te regelen wat nodig is, maar dit dan ook effectief en efficiënt te doen.

306. De voorlichting over de omgevingsproblematiek wordt verder verbreed en geïntensiveerd, waarbij speciaal aandacht wordt besteed aan de mogelijkheden van elke burger of bedrijf om zelf natuur- en milieuschade te voorkomen c.q. te beperken. Informatie omtrent stoffen en produkten door middel van een verbeterde etikettering vormt hiervan een onderdeel. Mentaliteitsombuiging ten aanzien van ons handelen staat daarbij voorop.

307. Waar dat zinvol en verantwoord is, zal de overheid duidelijke afspraken tot gedragsverandering, die op vrijwillige basis tot stand komen met bedrijven, bedrijfstakorganisaties en dergelijke, vastleggen in convenanten.

308. Gedragsverandering kan worden bevorderd door

financiële prikkels. Zo zal het stimuleren van de zogenaamde "schone auto" en het gebruik van loodvrije benzine met behulp van regulerende heffingen worden voortgezet. Ook op andere gebieden dienen vergelijkbare beleidsmiddelen te worden overwogen.

309. Onder handhaving van het beginsel "de vervuiler betaalt" zullen heffingen op brandstoffen een belangrijke plaats innemen in zowel het realiseren van de doelstellingen als het financieren van het milieubeleid.

310. Het heffingsinstrument wordt vanuit het beginsel dat "de vervuiler betaalt" en in aanvulling op gebods- en verbodsbepalingen, ingezet om milieudoelstellingen te realiseren. De opbrengst van heffingen op grond van milieuoverwegingen wordt aangewend voor fiscale maatregelen ter stimulering van milieuvriendelijke produktietechnieken. Hierdoor worden ongewenste effecten op het milieu bestreden en gewenste effecten gestimuleerd, terwijl de collectieve lastendruk niet stijgt.

311. De overheid zal op natuur- en milieugebied ook regulerend moeten optreden door middel van gebods- en verbodsbepalingen. Normen, zowel voor de algemene omgevingskwaliteit als voor uitstoot, worden op landelijk niveau - zo mogelijk internationaal gecoördineerd - vastgelegd. Naast normen dienen ook testmethodes en certificaten binnen Europa te worden geharmoniseerd.

312. Slechts voor extra kwetsbare gebieden kunnen normen worden verbijzonderd. Waar mogelijk, worden met behulp van concrete indicatoren meetbare doelstellingen opgesteld en gerealiseerd. In geval verbijzondering van normen voor bepaalde gebieden leidt tot een overmatige financiële belasting ten opzichte van andere gebieden, is een compensatie door tijdelijke steunmaatregelen gewenst.

313. Bij de vaststelling van uitstootnormen wordt, binnen de randvoorwaarden van de omgevingskwaliteit, rekening gehouden met de maatschappelijke gevolgen voor burgers en bedrijven. Hierbij kan het te verwachten milieu-rendement per doelgroep leiden tot een gefaseerde prioriteitsstelling.

314. Het beleid ten aanzien van natuur en landschap heeft mede tot doel het veilig stellen van waardevolle gebieden. Dit beleid wordt gerealiseerd met behulp van instrumenten als planologische maatregelen, milieuverordeningen, beheersovereenkomsten en eventuele aankoop van natuurgebieden. Welk instrument wordt gebruikt is afhankelijk van de concrete situatie.

315. De ongemakken voor burger en bedrijfsleven worden verder beperkt door vereenvoudiging van de veelheid aan regelgeving (met name op het gebied van natuur- en landschapsbeleid), verkorting van vergunningprocedures (o.a. door een tijdig overleg) en door een integrale aanpak van de verschillende bronnen van uitstoot per bedrijf.

316. Naleving van vastgestelde voorschriften dient verder te worden verbeterd door:
- benadrukken van de eigen verantwoordelijkheid van burgers, bedrijven en instellingen, bijvoorbeeld door systemen van interne milieuzorg;
- versterken van het handhavingsapparaat (waaronder de politie), onder meer door een goede samenwerking van de verschillende overheidsorganen en - zo nodig - uitbreiden van de beschikbare menskracht.

317. De ontwikkeling van zogenaamde milieutechnologie dient met kracht te worden bevorderd. Naast het ontwikkelen van milieuvriendelijke produkten en produktieprocessen, is ook het inventariseren van bestaande produkten en processen op mogelijkheden tot milieuverbetering een veelal, ook voor het bedrijfsleven, doelmatige activiteit.

318. Het zuiniger gebruik van energie vormt een hoeksteen van de duurzame evenwichtige ontwikkeling en zal waar mogelijk worden bevorderd.

319. Belangrijke beleidsthema's ten aanzien van milieu blijven:
- verzuring: een maximale inspanning is nodig om de meest ernstige schade te voorkomen. Indien technische maatregelen onvoldoende blijken, wordt de oplossing gezocht in onder meer de volumebeperking aan de bron (autoverkeer, veestapel);
- vermesting: fosfaat- en nitraatverontreiniging van oppervlakte- en grondwater worden met kracht aangepakt;
- verwijdering van afvalstoffen: scheiding aan de bron, verbetering van inzameling en hergebruik vereisen voortdurende aandacht;
- verspreiding van milieugevaarlijke stoffen: vanuit een prioriteitsstelling worden de meest risicovolle stoffen verder "onder controle" gebracht, waarbij speciale nadruk zal liggen op de toelating van nieuwe stoffen, het ketenbeheer bij producenten en verscherpt (internationaal) overleg over de verontreiniging van rivier- en zeewater;
- verstoring: de bestaande programma's met betrekking tot geluidshinder, stank, stralingsrisico's en externe veiligheid worden onverminderd voortgezet.

320. Om op redelijke termijn de meest urgente gevallen van (onderwater-)bodemsanering te kunnen uitvoeren, wordt het budget voor deze doelen verhoogd.

321. Belangrijkste beleidsthema's ten aanzien van natuur en landschap zijn:
- verbetering: voortbouwend op een in te voeren milieubasis-kwaliteit worden concrete actieprogramma's uitgevoerd ter verbetering van hoogwaardige (natuur)gebieden zoals de Waddenzee, de Wetlands en de veenweidegebieden;
- verdroging: teneinde een dreigende verdroging van onze natuurgebieden te voorkomen, wordt de wateronttrekking door onder meer landbouw en industrie heroverwogen;
- versnippering: behoud c.q. herstel van de samenhang tus-

sen natuur en landschap dient meer dan tevoren een rol te spelen in het mobiliteits- en landinrichtingsbeleid;
- verwerving: naast het beheer van staatsbossen en natuurreservaten heeft de overheid tot taak het particulier initiatief op het gebied van natuur- en landschapsbescherming mogelijk te maken, waarbij speciaal het beheer ook in financiële zin haalbaar dient te zijn.

322. Bijzondere aandacht is vereist voor het meervoudig gebruik van natuurgebieden, onder meer door:
- uitbreiding van het bosareaal mede ten behoeve van bosbouw;
- verantwoord recreatief medegebruik;
- realisatie van bufferzones en natuurontwikkelingsprojecten en van de zogenaamde tweede tranche van Relatienotagebieden (100.000 ha.).

323. Een uitstekende kwaliteit van het drinkwater moet worden gewaarborgd. Daartoe:
- moeten de fosfaat- en nitraatverontreiniging en de verontreiniging door gewasbeschermingsmiddelen van oppervlakte- en grondwater met kracht worden aangepakt;
- moeten er bij meervoudig gebruik van natuurgebieden duidelijke garanties zijn voor de drinkwatervoorziening;
- wordt de wateronttrekking door onder meer landbouw en industrie heroverwogen.

324. Nederland zal een voortouw nemen bij de aanpak van wereldomvattende milieu-vraagstukken zoals het broeikas-effect, de aantasting van de ozonlaag en de grootschalige ontbossing. Daartoe zal:
- het wetenschappelijk onderzoek worden geïntensiveerd;
- waar mogelijk, politiek initiatief worden genomen tot gecoördineerde internationale actie, onder meer in de vorm van verdragen ter reductie van de uitstoot van de verantwoordelijke stoffen;
- een aanzet worden gegeven voor de totstandkoming van een Wereld Atmosfeer Fonds via een koolstofheffing op het gebruik van fossiele brandstoffen.
- een deel van het budget voor ontwikkelingssamenwerking worden ingezet voor de verbetering van het milieu in de Derde Wereld. Daarbij gaat het met name om het voorkomen van woestijnvorming, om de erosieproblematiek en herstel van het tropisch bos.

Om bovenstaande doelen te kunnen verwerkelijken, wordt de begroting voor milieu- en natuurbeleid structureel verhoogd met Hfl. 1 000 miljoen op jaarbasis, ruwweg uitgesplitst over:
- Beleidsthema's milieu (speciaal verzuring, vermesting, verwijdering, verspreiding);
- Beleidsthema's natuur en landschap (speciaal verbetering en verwerving);
- Bodemsanering;
- Milieutechnologie;
- Onderzoek (speciaal naar het broeikaseffect en de aantasting van de ozonlaag), uitvoering en beheer (lagere overheden, handhaving).

Het beleid gericht op een verbetering van de milieukwaliteit krijgt enerzijds gestalte door een structurele verhoging van de begroting voor natuur- en milieubeleid, anderzijds zullen de milieukosten, door een verandering van de relatieve prijzen, een groter beslag leggen op het besteedbare inkomen van de burgers.

Ruimtelijke ordening en infrastructuur

325. Ruimtelijk ordeningsbeleid is gericht op een doelmatig, zowel kwalitatief als kwantitatief, gebruik van de ruimte in Nederland. Voor zover deze doelmatigheid niet wordt bereikt door het spontane proces van de maatschappelijke krachten, ligt hier een taak voor de overheid.

326. Behalve als natuurgebied wordt de ruimte gebruikt voor de verschillende activiteiten van de mens: wonen, werken, recreëren. Gestreefd wordt naar een evenwichtige verdeling van de ruimte over de verschillende functies. Bij de beslissingen omtrent aanwending en verdeling van de ruimte behoren milieu-overwegingen op lange termijn een dominante rol te spelen.

327. Onder randvoorwaarden van de milieukwaliteit en leefbaarheid is het ruimtelijk ordeningsbeleid een belangrijk instrument ter bevordering van economische ontwikkeling.

328. Meer dan in het verleden moet het ruimtelijk beleid worden gedecentraliseerd. Een grotere autonomie van lagere overheden op dit terrein is gewenst.

329. In het verleden is het ruimtelijk ordeningsbeleid gekenmerkt door eenzijdige aandacht voor óf deconcentratie, óf versterking van groeikernen en (grote) steden. Deze eenzijdigheid leidt niet tot een doelmatige ruimtelijke indeling. Met het oog op de toekomst is flexibiliteit en omkeerbaarheid van ruimtelijke processen gewenst. Ook voor de toekomst moeten voldoende keuzemogelijkheden blijven bestaan.

330. In de komende jaren moet meer aandacht worden geschonken aan noodzakelijke investeringen in de infrastructuur. Dit betekent een herschikking van de collectieve uitgaven. Meer investeringsuitgaven, minder overheidsconsumptie.Door herschikkingen binnen de staatsbalans kan onnodig staatsbezit worden omgezet in nuttige infrastructuur.

331. Zonder de rechtsbescherming van burgers tekort te doen, moeten planprocedures worden verkort en vereenvoudigd.

332. Een versterking van het accent op stadsvernieuwing is onder meer nodig voor herstel van een evenwichtige samenstelling van de stedelijke bevolking en de leefbaarheid van de stad.

333. Door het aantrekkelijker maken van stedelijke gebieden kan ongewenste suburbanisatie worden voorkomen.

334. Versterking van de infrastructuur in de Randstad is onontkoombaar, maar het accent op het investeringsbeleid mag niet te eenzijdig op dit gebied worden gelegd. De (economische) ontwikkelingen in andere regio's vergen eveneens kostbare aanpassingen in de infrastructuur. Speciale aandacht verdienen ook de infrastructurele investeringen ter verbetering van de positie van Nederland als distributieland. Het gaat hierbij om de achterlandverbindingen van onze zeehavens, luchthavens en distributiecentra.

335. Het ruimtelijk beleid moet worden gebruikt als instrument om te voorkomen dat Nederland verwordt tot een perifeer gebied in Europa. Nederland dient, als knooppunt van wegen in Europa, te worden aangesloten op het traject van de hoge snelheidstrein (TGV).

336. Niet zal worden overgegaan tot inpoldering van het Markermeer, tenzij dwingende, maatschappelijk relevante ontwikkelingen daartoe aanleiding geven.

337. Ruimtelijke ordening is ten dele facetbeleid, dat wil zeggen als aspect verbonden aan het beleid van verschillende departementen en lagere overheden. Coördinatie vindt, waar nodig, plaats via de minister van VROM. Nu de ruimtelijke ordening in toenemende mate Europees beleid wordt, valt te overwegen één lid van de Europese Commissie te belasten met de coördinatie van Europees beleid, voor zover dit consequenties heeft voor de ruimtelijke inrichting.

338. Met betrekking tot de planning, uitvoering en financiering van infrastructurele projecten is meer samenwerking tussen de overheid (waar onder de lagere overheden) en het particuliere bedrijfsleven wenselijk. Vanwege potentiële strijdigheden tussen de publieke verantwoordelijkheden en privaatrechtelijke verbintenissen van overheden moeten de mogelijkheden hiertoe niet worden overschat.

339. De dijkversterkingsprogramma's moeten worden gerealiseerd conform de eerdergemaakte afspraken.

Verkeer en Vervoer

340. De VVD heeft met betrekking tot het Verkeers- en Vervoersbeleid een voorkeur voor marktconforme maatregelen. Via het prijsmechanisme worden veelal betere resultaten bereikt dan door dirigistische maatregelen.

341. Openbaar vervoer en fietsverkeer verdienen de voorkeur voor het woon-werkverkeer. Hierdoor kan de toename van de belasting van het autowegennet worden teruggebracht. Verhoging van de kwaliteit van het openbaar vervoer alsmede van de fietsvoorzieningen zijn vanuit milieuoogpunt en verkeersveiligheid aan te bevelen. Voorts dalen hierdoor de kosten die moeten worden gemaakt om de congesties op de autowegen weg te werken.

342. Wil het openbaar vervoer een goed alternatief zijn voor het woon-werkverkeer per auto, dan zal dat van voldoende kwaliteit moeten zijn. Vrije busbanen, verkeerslichtenbeïnvloeding en het uitbreiden dan wel verbeteren van de rail-infrastructuur, verhogen de aantrekkelijkheid.

343. Uitbreiding van de spoorwegcapaciteit op bestaande verbindingen is noodzakelijk. Daarbij gaat het om verbetering van de kwaliteit van het lange afstandstreinverkeer en van het stoptreinverkeer. Daarmee wordt een afwikkeling van het lange afstandsverkeer mogelijk; dat wordt dan niet meer gehinderd door stoptreinverkeer. De internationale samenwerking gericht op doelmatiger en groeiend goederenvervoer over de rails moet worden versterkt.

344. De investeringen ten behoeve van de infrastructuur voor het openbaar vervoer moeten ten opzichte van het huidige niveau aanzienlijk worden verhoogd.

345. Investeringen ten behoeve van het openbaar vervoer worden rendabeler bij een intensiever gebruik. Dit kan via het prijsmechanisme worden bevorderd door de kostenverhouding ten opzichte van andere vervoersstromen in gunstige zin te beïnvloeden. Rekening-rijden (road pricing) kan hiertoe een geschikt instrument zijn.

346. Het huidige strippenkaartsysteem moet worden vervangen door een magneetkaartsysteem. Dit maakt tariefdifferentiatie op basis van het tijdstip van de reis en een minder willekeurige toedeling van de opbrengsten uit kaartverkoop aan de openbaar vervoersbedrijven mogelijk.

347. De Rijksbijdrage tot de exploitatie van het openbaar vervoer moet conform de Wet Personenvervoer afhankelijk zijn van het gebruik door betalende reizigers volgens een bepaalde normering.

348. Samenwerking tussen openbaar vervoersbedrijven, met het oog op betere onderlinge aansluiting en integratie, moet worden gestimuleerd.

349. Behalve verhoging van het investeringsvolume voor het openbaar vervoer dienen ook de investeringen ten behoeve van de capaciteit van het autowegennet toe te nemen. Dit met name ter bevordering van de doorstroming van het goederenvervoer en het zakelijk personenvervoer. Een betere benutting van deze capaciteit kan ontstaan door het bevorderen van car-pooling en door de toepassing van electronische verkeersbeïnvloedingssystemen.

350. De bestaande kennis met betrekking tot methoden om de verkeersveiligheid te vergroten moet beter worden benut. Met het oog op deze veiligheid moet het gebruik van alcohol in het verkeer verder met kracht worden bestreden.

351. Het onderhoud en de renovatie van vaarwegen moet

met meer spoed worden aangepakt. Vervoer langs bestaande vaarwegen legt geen extra beslag op de ruimte en is relatief milieuvriendelijk.

Volkshuisvesting en stadsvernieuwing

352. Binnen de algemene uitgangspunten in de ruimtelijke ordening behoort er in beginsel vrije woonplaatskeuze voor de woningzoekenden te bestaan. Dit betekent dat de woonruimteverdeling moet worden geliberaliseerd. Slechts daar waar sprake is van een structureel woningtekort, kunnen voorrangsregels worden toegepast. Deze regels moeten alleen gelden voor gesubsidieerde woningen.

353. De VVD bepleit herstel van de marktwerking op het terrein van de huren. Periodiek moet worden onderzocht tot welke gebieden en tot welke huurklassen deze huurliberalisatie kan worden uitgebreid.

354. Daar waar nog geen huurliberalisatie mogelijk is, moet de huurharmonisatie in versneld tempo worden voltooid. In dat geval zijn gedwongen verhuizingen en huurbelasting niet nodig. Het gebruik van deze instrumenten wordt afgewezen.

355. Verlaging van het gesubsidieerde nieuwbouwprogramma in aantallen moet worden doorgevoerd.

356. De VVD streeft naar geleidelijke vermindering van de objectsubsidies. Indien de hieruit voortvloeiende huurverhogingen sociaal onacceptabele gevolgen hebben, moet een tegemoetkoming worden bezien in het licht van de koopkrachtonwikkeling.

357. Bevordering van het eigen woningbezit moet gestalte krijgen door:
- handhaving van de fiscale aftrekbaarheid van de hypotheekrente;
- uniformering van de gemeentelijke garantievoorwaarden;
- het versoepelen van gemeentelijke verkoopregulerende maatregelen;
- het verminderen van de overdrachtsbelasting.

358. Huurders van sociale huurwoningen wordt het wettelijke recht gegeven hun woning te kopen. Aan de omzetting van huur- naar koopwoningen en andersom, worden geen belemmeringen in de weg gelegd. Aan huurders van particuliere woningen wordt het wettelijk voorkeursrecht tot koop gegeven, met bescherming van de financiële en andere belangen van de eigenaar.

359. De overheid mag bij verkoop of uitgifte van grond geen voorwaarden stellen die de vrije beschikking aantasten.

360. Met betrekking tot nieuwe bouwmethoden moet de keuzevrijheid worden vergroot. De welstandscommissies worden uit de woningwet geschrapt.

361. De prijs van de grond wordt in beginsel bepaald door vraag en aanbod. Overheidsbemoeienis met deze prijsvorming is alleen in uitzonderlijke omstandigheden aanvaardbaar.

362. De wet op de stads- en dorpsvernieuwing blijft een belangrijk instrument om steden en dorpen leefbaar te houden en het woongenot te verbeteren.

4. Zekerheid en zorg

Individuele ontplooiing vereist een basisniveau aan zekerheid. Deze zekerheden betreffen de materiële bestaansvoorwaarden. Het verschaffen van deze zekerheden behoort tot de primaire staatstaken.

Sociale zekerheid

401. Het sociaal-economisch beleid dient erop gericht te zijn dat zo veel als mogelijk een ieder zelf in zijn onderhoud kan voorzien. Deze doelstelling kan worden gerealiseerd door:
- bevordering van werkgelegenheid en economische groei;
- een beleid gericht op een rechtvaardige inkomensvorming.

402. Het sociale zekerheidsbeleid is gericht op vrijwaring van materiële nood van een ieder die niet in staat is in zijn onderhoud te voorzien.

403. Sociale zekerheid ontstaat door wetgeving en door privaatrechtelijke contracten.

404. Naar de opvatting van de VVD dient de overheid bij inkomensderving uitkeringen op bijstandsniveau te garanderen. Sociale zekerheidsregelingen die leiden tot hogere uitkeringen kunnen op termijn worden overgelaten aan sociale partners.

405. Met betrekking tot geprivatiseerde boven-minimale zekerheidsarrangementen moet de overheid komen met een kaderwet. In deze kaderwet moeten randvoorwaarden worden geformuleerd om onder meer te voorkomen dat zodanige zekerheidsarrangementen tot stand komen dat de werkgelegenheid negatief wordt beïnvloed.

406. Op termijn moeten alle regelingen die voorzien in minimum-uitkeringen worden geïntegreerd in een Algemene Inkomensdervings Wet (AIW).

407. Met betrekking tot de hoogte van de uitkeringen en het minimumloon verzetten wij ons tegen een herstel van de zogeheten automatische koppelingen aan de loonontwikkeling. De koppeling is steeds een beleidsmatige. Vanwege de hoge werkloosheid zijn automatische koppelingen van uitkeringen, die het gevolg zijn van onevenwichtigheden op de arbeidsmarkt, niet verantwoord. Ten aanzien van de uitkeringsgerechtigden in het algemeen streeft de VVD naar koopkrachtbehoud (zie stelling 408). De niet aan de situatie op de arbeidsmarkt gerelateerde uitkeringen moeten waardevast zijn. Deze uitkeringsgerechtigden kunnen meeprofiteren van de welvaartsgroei (zie stelling 409).

408. Met betrekking tot degenen die uitkeringen (bijstandsuitkeringen, werkloosheidsuitkeringen) ontvangen, streeft de VVD naar koopkrachtbehoud door een combinatie van aanpassingen. Deze aanpassingen behelzen:
1. verlaging van de collectieve lastendruk;
2. enige verhoging van de kinderbijslag;
3. enige opwaartse aanpassing van de uitkeringshoogte.

409. De uitkeringen op grond van de AOW/AWW en de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen aan de permanent volledig arbeidsongeschikten dienen waardevast te zijn. Dit is mogelijk indien het totale aantal uitkeringsgerechtigden op basis van de sociale zekerheidswetgeving niet zodanig stijgt, dat een opwaartse aanpassing van de premies sociale zekerheid nodig is. Ouderen en blijvend volledig arbeidsongeschikten kunnen bij waardevaste uitkeringen meeprofiteren van de welvaartsgroei, omdat er naast de waardevastheid van de uitkeringen sprake is van lastenverlichting.

410. De VVD verzet zich tegen voornemens om de AOW-gerechtigden AOW-premie te laten betalen.

411. Om het beroep op de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen te beperken, bepleit de VVD het volgende pakket aan maatregelen:
1. Werknemers kunnen alleen (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt worden verklaard bij een arbeidsongeschiktheidspercentage van tenminste 35% en indien bij een doeltreffende arbeidsmarkttechnische keuring is komen vast te staan dat de betrokkene niet meer arbeidsgeschikt te maken is door middel van om-, her-, of bijscholing.
2. Arbeidsongeschikten worden verplicht mee te werken aan een individueel actieplan ter bevordering van de kansen op herintreding in het arbeidsproces. Een dergelijk actieplan kan bestaan uit de volgende elementen:
- om-, her-, of bijscholing;
- het opdoen van werkervaring;
- bemiddeling.

Indien arbeidsongeschikten weigeren aan deze verplichting te voldoen, wordt er gekort op de hoogte van de uitkering.
3. Indien de mogelijkheden in een bedrijf daartoe aanwezig zijn, kunnen werkgevers worden verplicht om gedeeltelijk arbeidsongeschikten voor hun restcapaciteit in loondienst te houden en ex-werknemers die weer geheel of gedeeltelijk arbeidsgeschikt zijn in loondienst te nemen.
4. De kosten voor aanpassing van een werkplek aan de mogelijkheden van een gedeeltelijk arbeidsongeschikte komen voor rekening van het Arbeidsongeschiktheidsfonds.
5. De ziektewetperiode na één jaar ziekte wordt verlengd indien de medische prognose aangeeft dat de betrokkene binnen afzienbare tijd weer geheel of gedeeltelijk arbeidsgeschikt zal zijn.

6. Via premiedifferentiatie wordt gerealiseerd dat bedrijven die veel werknemers laten afvloeien naar de WAO ook meer van de daaraan verbonden financiële lasten dragen.

412. De gelijkstelling van mannen en vrouwen in de wetgeving op het terrein van de sociale zekerheid moet, daar waar deze nog niet is gerealiseerd, zo spoedig mogelijk tot stand komen.

413. De risico's van inkomensderving die krachtens de AWW collectief worden opgevangen, kunnen waarschijnlijk zeer wel via particuliere verzekeringen worden gecompenseerd. Herziening van deze wet geschiedt afhankelijk van de mogelijkheid de eigen verantwoordelijkheid, om deze risico's op te vangen, tot zijn recht te laten komen.

414. Voor de naar de landen buiten de Europese Gemeenschap te exporteren kinderbijslag wordt het woonlandbeginsel ingevoerd.

415. Het beleid van remigratie van buitenlandse werknemers, die werkloos zijn, wordt geïntensiveerd. Export van uitkeringen is acceptabel indien de betrokkene zich niet meer beschikbaar behoeft te houden voor de arbeidsmarkt. Afgezien van uitkeringen op basis van werknemersverzekeringen en de AOW-AWW, wordt bij export van uitkeringen het woonlandbeginsel ingevoerd.

416. Indien sociale partners er niet in slagen regelingen te treffen ter beperking van de pensioenbreuk, moet de overheid de nodige maatregelen treffen.

417. In samenspraak met de sociale partners wordt gestreefd naar invoering van systemen van flexibele pensionering.

418. In overleg met sociale partners moet ernaar worden gestreefd de vrijheid van werknemers te vergroten om individuele regelingen te treffen met het oog op een pensioenvoorziening.

419. De wettelijke mogelijkheid wordt geschapen voor een partnerpensioen voor samenwonenden, die door middel van een samenlevingscontract te kennen hebben gegeven te verwachten dat dit samenwonen een permanent karakter heeft.

420. Het misbruik en oneigenlijk gebruik van regelingen in het kader van de sociale zekerheid wordt met kracht bestreden.

421. De VVD is een voorstander van het bevorderen van winstdelingsregelingen, met name in de sfeer van vermogenstitels. Winstdelingsregelingen worden fiscaal gestimuleerd.

Emancipatie

422. Er moet worden gestreefd naar verzelfstandiging van uitkeringsrechten en naar een verzelfstandiging in de fiscale sfeer. Internationale overeenkomsten (verdragen) en met name EG-richtlijnen dienen te worden nageleefd. Deze individualisering moet samengaan met een vergroting van de participatie van vrouwen in het arbeidsproces. Daartoe dienen de aanbevelingen zoals geformuleerd in de volgende stellingen (423 t/m 429).

423. De gelijkheid van kansen voor vrouwen en mannen om deel te nemen aan het arbeidsproces en in het maatschappelijk leven, moet worden gerealiseerd. De bevordering van gelijkheid van kansen noodzaakt tot positieve actieplannen. Arbeidsorganisaties en instellingen in de particuliere en de collectieve sector worden gestimuleerd deze actieplannen, met streefcijfers en tijdschema's, op te stellen.

424. Om de combinatie van betaalde arbeid en het verrichten van ouderschapstaken mogelijk te maken, moeten er voldoende en betaalbare mogelijkheden voor kinderopvang worden geschapen. Hier ligt een taak voor de (gemeentelijke) overheid en werkgevers in de particuliere sector. Een uitbreiding van de mogelijkheden tot ouderschapsverlof is noodzakelijk.

425. Het maken van een ongerechtvaardigd onderscheid in het onderwijs en in de uitoefening van bedrijf, beroep of openbare functies tussen personen op grond van ras, geslacht, godsdienst of levensovertuiging, huwelijkse staat en relationele voorkeur, moet worden verboden. Daartoe dient de Wet Gelijke Behandeling zo spoedig mogelijk tot stand te komen.

426. Emancipatiebeleid moet een geïntegreerd onderdeel van het regeringsbeleid zijn. Uitgangspunt bij dit beleid is het Beleidsplan Emancipatie.

427. Bijzondere aandacht in het beleid moet worden geschonken aan de verbetering van de arbeidsmarktpositie van vrouwen uit etnische minderheden.

428. De voornemens tot verbetering van de positie van meewerkende vrouwen moeten in maatregelen worden omgezet.

429. De overheid moet (om-, her- en bij-)scholingsmogelijkheden scheppen ter bestrijding en voorkoming van werkloosheid onder vrouwen en met het oog op doorbreking van de beroepssegregatie in het arbeidsproces.

Volksgezondheid

430. De bevordering van de volksgezondheid behoort tot de meest belangrijke taken van de overheid. Dit neemt niet weg dat de eigen verantwoordelijkheid van de individuele

burger voor zijn gezondheid voorop staat.

431. De overheid is medeverantwoordelijk voor de gezondheidszorg, in de zin van de zorg voor zieken en de activiteiten gericht op het genezen van ziekten. Van de overheid wordt voorts een actieve rol verlangd op de terreinen van gezondheidsbescherming en gezondheidsbevordering.

432. Tot een actief gezondheidsbeleid behoren, gelet op stelling 431, dan ook:
- voorschriften en passende controles die leiden tot een schoon leefmilieu;
- bevordering van arbeidsomstandigheden die de gezondheid niet bedreigen;
- het weren van de voor de gezondheid gevaarlijke of schadelijke stoffen in voedingsmiddelen;
- voorlichting ter bevordering van gezond gedrag en beperking van voor de gezondheid schadelijk gedrag (preventie).

433. Belangrijke onderdelen van een op preventie gericht beleid betreffen de voorlichting:
- gericht op het voorkomen van verdere verspreiding van AIDS;
- over de effecten van het gebruik van drugs, alcohol en tabak;
- over de relatie tussen leefwijze en gezondheid.

434. Naast goede medische verzorging, hebben patiënten en hulpbehoevenden recht op persoonlijke zorg en aandacht. Zij mogen niet tot geval of nummer worden gedegradeerd. Verpleegkundigen en andere hulpverleners moeten voor dit aspect van welzijn voldoende tijd en ruimte krijgen.

435. In de afgelopen jaren is men er redelijk in geslaagd de kosten van de gezondheidszorg te stabiliseren. Het komt de VVD onwenselijk voor het totale budget in de komende kabinetsperiode terug te schroeven. Een beperkte stijging is gewenst. Voorts zullen er verschuivingen in de aanwendingsrichting van de middelen noodzakelijk zijn. Een dergelijke herverdeling van middelen wordt vergemakkelijkt door efficiëntieverbetering en kostenbesparing, waar mogelijk.

436. Reallocatie van de middelen is ondermeer gewenst vanwege de "vergrijzing" van de bevolking. Meer geld moet beschikbaar komen voor de ouderenzorg en de verpleegtehuizen.

437. Meer middelen moeten ook beschikbaar komen voor de zwakzinnigenzorg en de psychiatrie. De overheid heeft tot taak het functioneren van voorzieningen voor geestelijk gehandicapten bij voortduring nauwgezet te controleren.

438. De toetsing van de kwaliteit van de gezondheidszorg moet met kracht worden bevorderd. Rapportage over de kwaliteit van de zorg vindt ook plaats aan de Staten-Generaal.

439. Een noodzakelijke voorwaarde voor kostenbeheersing in de gezondheidszorg is een wijziging van het verzekeringssysteem. De stellingen 440 tot en met 448 geven onze opvattingen over de kenmerken van een doelmatig verzekeringsstelsel.

440. Voor de VVD gelden ten aanzien van het gewenste stelsel van ziektekostenverzekeringen als uitgangspunten, dat het stelsel de financiële toegankelijkheid van een ieder tot de gezondheidszorg waarborgt en dat het stelsel zodanig vorm krijgt, dat er voldoende prikkels ontstaan ter vergroting van efficiëntie en kostenbeheersing.

441. Het uitgangspunt van de financiële toegankelijkheid tot de gezondheidszorg betekent *niet* dat de financiering van de normale geneeskundige voorzieningen gestalte krijgt door middel van een volksverzekering. Bij financiering door middel van een volksverzekering vallen immers prikkels tot efficiëntievergroting en kostenbeheersing grotendeels weg.

442. Een noodzakelijke voorwaarde voor de financiële toegankelijkheid bestaat uit het opleggen van een acceptatieplicht aan (particuliere) verzekeraars.

443. Naast de acceptatieplicht voor verzekeraars dient er een verzekeringsplicht te bestaan voor een ieder. Deze verzekeringsplicht is pas dan gerechtvaardigd, indien de premiestelling zodanig geschiedt dat de totale premielast voor de verplicht te verzekeren risico's de draagkracht van de verzekerden niet te boven gaat.

444. De uitgangspunten - financiële toegankelijkheid van de zorg en kostenbeheersing - kunnen naar de opvatting van de VVD worden gerealiseerd door:
- een verplichte basisverzekering voor de zware geneeskundige risico's, waarbij de premies tot een inkomensgrens inkomensafhankelijk zijn;*
- een verplicht aanvullende verzekering voor de normale geneeskundige risico's, waarbij de premies de actuariële risico's per verzekeringsmaatschappij weerspiegelen (nominale premies; in principe geen premieverschillen binnen één verzekeringsmaatschappij op basis van gezondheidsrisico's).*

445. De premiestelling van de verplichte basisverzekering en de verplicht aanvullende verzekering zal zodanig zijn, dat de nominale premies tenminste 30 procent bedragen van de totale premies die voor de verplichte verzekeringen moeten worden betaald.*

* Ter toelichting bij de stellingen 444 en 445: De financiële toegankelijkheid van de gezondheidszorg voor een ieder noodzaakt een premiestelling, waarbij een deel van de premies inkomensafhankelijk is. Indien echter een te groot deel van de premies afhangt van het inkomen, is er onvoldoende concurrentie tussen verzekeringsmaatschappijen. Vandaar dat een substantieel deel van de premies nominaal behoort te zijn. Deze nominale premies weerspiegelen de kosten en door verschillen in de hoogte van deze nominale premies tussen de verzekeraars ontstaat concurrentie en kostenbeheersing.

446. De te verzekeren risico's in de basisverzekering en de verplichte aanvullende verzekeringen vormen te zamen een pakket dat grosso modo die risico's dekt welke momenteel in het opgeschoonde ziekenfondspakket en via de opgeschoonde AWBZ worden gedekt.

447. Door de acceptatieplicht voor verzekeraars met betrekking tot de verplichte verzekeringen en door het bestaan van risicosolidariteit tussen verzekerden in de aanvullende verplichte verzekering, corresponderen de actuariële risico's per verzekerde niet altijd met de betaalde premies. Verevening tussen verzekeraars is dan noodzakelijk om de naar objectieve maatstaven gemeten concurrentieverschillen te beperken.

448. Voor de niet-verplichte aanvullende verzekeringen gelden nominale premies. Premiedifferentiatie binnen één verzekeringsmaatschappij moet hier mogelijk zijn. Voor verzekeraars bestaat ten aanzien van deze aanvullende verzekering geen acceptatieplicht.

449. De noodzakelijke zorgvuldigheid bij doorvoering van stelselwijzigingen gebiedt dat het bovenomschreven stelsel via wegen van geleidelijkheid wordt ingevoerd. Pas in de tweede helft van de jaren negentig zal de aanpassing zijn voltrokken.

450. De VVD zal voorstellen tot stelselwijziging gedurende de volgende kabinetsperiode steeds toetsen aan de hierboven geformuleerde stellingen (440 tot en met 449).

451. Gedurende de tijd, noodzakelijk om de bovenomschreven stelselwijziging door te voeren, blijft het gebruik van planningsinstrumenten (waaronder budgettering) noodzakelijk. Dit om de kosten van de gezondheidszorg ook in deze overgangstijd te kunnen beheersen en ruimte te creëren voor de noodzakelijke beleidsintensivering.

452. Budgetfinanciering moet gepaard gaan met een grotere bestedingsvrijheid voor de instellingen van gezondheidszorg, deregulering en minder bureaucratie. Het verplicht stellen van een loondienstverband voor medische beroepen is daarbij niet noodzakelijk.

453. De huidige, in de wet verankerde, contracteerplicht voor ziekenfondsen moet worden afgeschaft.

454. De verzekeringsarrangementen moeten zodanig zijn dat wanneer verpleging thuis tegen lagere kosten kan geschieden, er geen financiële belemmeringen bestaan voor deze thuiszorg.

455. Het is van belang voor de kostenbewustheid van verzekerden dat deze, ook bij een volledige vergoeding van de ziektekosten, geconfronteerd worden met de rekening voor de gemaakte kosten.

456. Prijzen en tarieven in de gezondheidszorg moeten worden vastgesteld op basis van de noodzakelijke kosten.

457. Harmonisatie van het toelatingsbeleid van geneesmiddelen binnen de EG is noodzakelijk.

458. De VVD staat een beleid voor, waarin geleidelijk de bejaardenoorden en de verpleegtehuizen voor somatische patiënten bestuurlijk en organisatorisch zullen samensmelten tot een nieuw soort "zorghuizen".

459. De verpleegtehuizen dienen zich vooral toe te leggen op de verpleging van psycho-geriatrische patiënten, op de zorg voor chronisch bedlegerige patiënten en op kortdurende revalidatie.

460. Door de ontwikkelingen in de medische techniek en door individualisering van verantwoordelijkheden, rijst een aantal ethische vraagstukken. Deze vraagstukken betreffen:
a. de keuzebeslissingen vanwege beperkte financiële middelen;
b. keuzebeslissingen met betrekking tot het wel of niet doorvoeren van bepaalde medische handelingen.
Bovenbedoelde ethische vraagstukken overstijgen in deze fase de partijpolitiek en ideologische tegenstellingen. Vandaar dat de VVD pleit voor de instelling van een staatscommissie, die in de komende kabinetsperiode over de vraagstukken moet adviseren.

461. De in stelling 460 bedoelde staatscommissie moet daarnaast onder meer adviseren over:
- de vraag wie bevoegd is te beslissen over het gebruik van DNA-recombinanttechnieken in de diagnostiek en in de therapie;
- de vraag of het weigeren van een genenonderzoek een grond kan zijn voor het niet opnemen in een ziektekosten- of levensverzekering;
- de vraag of bepaalde experimenten op het terrein van het DNA-recombinantonderzoek, gezien de maatschappelijke risico's, moeten worden verboden;
- de vraag welke voortplantingstechnieken toelaatbaar zijn;
- de vraag welke manipulaties met menselijke embryo's toelaatbaar zijn;
- de vraag hoe de privacy van (toekomstige) burgers kan worden verzekerd.

462. Onderzoek waarbij wordt getracht kunstmatig identieke menselijke wezens (waaronder klonen) voort te brengen, of onderzoek waarbij menselijke embryo's in dieren worden ingeplant, dient bij wet te worden verboden.

463. Alternatieve geneeswijzen moeten onbevooroordeeld worden onderzocht op hun effectiviteit. Kennis van deze geneeswijzen dient een onderdeel te zijn van de opleiding tot arts.

464. Verantwoorde vrijwillige levensbeëindiging dient op basis van zorgvuldig geformuleerde uitgangspunten te worden geregeld. Daarbij wordt onder meer rekening ge-

houden met het respect voor het leven, het zelfbeschikkingsrecht en de vereisten van zorgvuldig medisch handelen.

465. De rechten van patiënten - inzake vrije keuze van de hulpverlener, inzage van het eigen medische dossier, bescherming van persoonlijke gegevens, etc. - moeten in de wet worden geregeld.

Ouderenbeleid

466. Het ouderenbeleid dient een zo lang mogelijke deelname van ouderen aan de samenleving te bevorderen. De huidige en toekomstige generatie senioren wordt aanzienlijk ouder. Liberalen wensen dat de ouderen, zolang zij dat kunnen en willen, onbeperkt aan onze samenleving deelnemen.

467. Mogelijkheden voor flexibele pensionering moeten worden bevorderd.

468. Ouderen moeten in staat zijn zo lang mogelijk zelfstandig te wonen door de bouw van passende woningen, aanpassing van bestaande woningen, goede eerste-lijnszorg en flankerend beleid.

469. Herverdeling van middelen ten behoeve van de volksgezondheid is onder meer gewenst vanwege de "vergrijzing". Meer geld moet beschikbaar komen voor de ouderenzorg en de verpleegtehuizen.

470. Indien noodzakelijk en gewenst, moet de mogelijkheid bestaan opgenomen te worden in een verzorgingstehuis in de eigen regio. Indien er voor de hulpbehoevende oudere geen alternatieven in de eigen regio bestaan, mogen gesubsidieerde verzorgingstehuizen opname niet tegenhouden indien de levensovertuiging van de oudere niet spoort met die welke de grondslag vormt van het verzorgingstehuis.

471. Het beleid met betrekking tot de huisvesting van ouderen dient er op gericht te zijn partners in hun laatste levensfase niet te scheiden.

472. De bejaardenoorden en de verpleegtehuizen voor somatische patiënten moeten geleidelijk bestuurlijk en organisatorisch samensmelten tot een nieuw soort "zorghuizen".

473. De uitkeringen op basis van de AOW dienen waardevast te zijn. Door deze waardevastheid en de verlaging van de collectieve lastendruk kunnen ouderen meeprofiteren van de stijging van de welvaart.De VVD verzet zich tegen voornemens AOW-gerechtigden AOW-premie te laten betalen.

Jongerenbeleid

474. Een liberaal jeugdbeleid dient consequent gericht te zijn op de individuele ontplooiing van elk kind, om het in staat te stellen op latere leeftijd zelfstandig keuzen te maken, daarvoor verantwoordelijkheid te dragen, zich mede-verantwoordelijk te voelen voor anderen en verdraagzaam te zijn ten opzichte van andersdenkenden.

475. Om een evenwichtige emotionele en rationele volwassenheid op latere leeftijd te bevorderen, zullen onze kinderen en toekomstige generaties moeten op groeien in een stabiele leefsituatie met primaire, affectieve bindingen en zekerheden ten aanzien van normen en waarden.

476. Meer dan voorheen zullen in de jeugdhulpverlening, die naar haar aard te maken heeft met kinderen met problemen, het bieden van zekerheden en het bijbrengen van normbesef als essentiële aspecten van hulp centraal moeten staan.

477. Kinderopvang is een belangrijke voorwaarde voor de emancipatie van de vrouw. Gegeven de belangen van het jonge kind, is een goede kwaliteit van de kinderopvang van essentieel belang.

478. Geleidelijk zal de onderhoudsplicht van de ouders van kinderen van achttien jaar en ouder moeten afnemen, onder gelijktijdige vergroting van de financiële zelfstandigheid van deze jongeren. In de fiscale wetgeving, in de studiefinanciering en in de wetgeving op het gebied van de sociale zekerheid, moet hiermee rekening worden gehouden.

479. In de wetgeving wordt nader geregeld op welke leeftijd jongeren een eigen rechtsingang krijgen. Dit kan per onderwerp variëren.

480. Het Jeugdwerk Garantie Plan is een goed instrument ter bestrijding van werkloosheid onder jongeren.

Gehandicaptenbeleid

481. De VVD is tegenstander van een beleid dat mensen met een handicap in een hokje plaatst met het etiket "gehandicapt" erop. Daarom wijst de VVD in beginsel een algemeen categoriaal beleid voor gehandicapten af.

482. Vroegtijdige onderkenning en behandeling van lichamelijke en verstandelijke handicaps moeten het resultaat zijn van een doeltreffend beleid op het terrein van de volksgezondheid.

483. Thuiszorg van gehandicapten, indien gewenst, moet zo min mogelijk belemmerd worden vanwege financiële motieven.

484. Het regulier onderwijs moet meer mogelijkheden bieden om gehandicapten een opleiding te geven.

485. Openbaar vervoer en voor het publiek toegankelijke gebouwen moeten bruikbaar, bereikbaar en toegankelijk zijn voor alle burgers, dus ook voor mensen met een handicap.

486. Voor (geheel of gedeeltelijk) gehandicapte werklozen moeten betere kansen worden geschapen om werk te vinden bij zowel de overheid als het bedrijfsleven. De overheid zelf moet hier het goede voorbeeld geven. De Wet Arbeid Gehandicapte Werknemers (WAGW) is een onmisbaar instrument om de werkgelegenheid ten behoeve van gehandicapten te bevorderen. Indien nodig, moet deze wet een verplichtend karakter krijgen.

487. Om te bereiken dat mensen met een handicap zo lang mogelijk zelfstandig kunnen wonen, is afstemming van de woningbouw daarop nodig. Door "aanpasbaar" bouwen moet het mogelijk worden om met weinig extra kosten een woning aan te passen aan een gehandicapte bewoner. De procedures die bij aanpassing moeten worden doorlopen, dienen te worden vereenvoudigd en minder tijd in beslag te nemen.

488. Gesubsidieerde instellingen ten behoeve van gehandicapten moeten in verre gaande mate worden gedemocratiseerd. (Semi)intramurale instellingen dienen de vrijheid van de bewoner te respecteren, om het leven zoveel mogelijk naar eigen inzicht in te richten.

489. Het systeem van verstrekkingen in natura ten behoeve van gehandicapten moet worden omgebouwd tot een systeem van geldelijke doeluitkeringen (cliënt-gebonden budget).

Migrantenbeleid

490. Het migrantenbeleid moet primair gericht zijn op integratie van de migranten in de Nederlandse samenleving.

491. Bij de voorbereiding, formulering en uitvoering van dit beleid worden de eigen organisaties van migranten zoveel mogelijk betrokken. Het beleid wordt zoveel mogelijk gedecentraliseerd naar de gemeenten.

492. In het onderwijs aan migranten wordt hoge prioriteit gegeven aan het leren van de Nederlandse taal.

493. De werkloosheidspercentages onder etnische minderheden zijn ontoelaatbaar hoog. De overheid moet nadrukkelijk streven naar het meer in dienst nemen van migranten in het geval van vacatures. Met het bedrijfsleven moeten concrete afspraken worden gemaakt over het in dienst nemen van migranten.

494. Het verdient aanbeveling het zich ontwikkelende etnische ondernemerschap te bevorderen. Hiertoe moet het grote aantal regels en procedures voor etnische ondernemers begrijpelijk worden gemaakt.

495. Met het oog op het integratieproces moeten algemene voorzieningen op terreinen als gezondheidszorg, de maatschappelijke dienstverlening, het sociaal-cultureel werk en de cultuur zoveel mogelijk voor migranten toegankelijk worden gemaakt.

496. Vrouwen en kinderen van 16 jaar en ouder moeten recht krijgen om te kiezen voor een zelfstandige verblijfstitel. Migranten hebben de vrije keuze al dan niet voor naturalisatie te kiezen.

497. Het beleid van remigratie van buitenlandse werknemers die werkloos zijn, wordt geïntensiveerd. Export van uitkeringen bij remigratie is acceptabel indien de betrokkene zich niet meer beschikbaar hoeft te houden voor de arbeidsmarkt. Remigratie is steeds gebaseerd op de vrije keuze van de migrant.

498. Bij een te sterke stijging van het migratiesaldo ontstaat het gevaar dat het migrantenbeleid minder effectief wordt. Een samenhangend migratiebeleid om dit te voorkomen, vergroot de ontplooiingsmogelijkheden van de migranten. Een samenhangend migratiebeleid moet stoelen op duidelijke criteria. Uitgangspunt bij dit beleid blijft dat politieke vluchtelingen in aanmerking komen voor de vluchtelingenstatus. De zogeheten economische vluchtelingen krijgen geen toegang tot Nederland.

499. Discriminatie en racisme blijken belangrijke oorzaken te zijn van de achterstandspositie van vele migranten. Discriminatie en racisme dienen met kracht te worden bestreden via voorlichting en onderwijs. Voorts dient er een Wet Gelijke Behandeling te komen met voldoende mogelijkheden voor controle op naleving.

5. Investeren in de mens

Onderwijs

Algemeen

501. Onderwijs is het middel bij uitstek om de mens als individu in staat te stellen zich overeenkomstig zijn mogelijkheden en interesses te ontplooien en zelfstandig de richting van zijn leven te bepalen.

502. Hoogwaardige investeringen in "menselijk kapitaal" zijn van essentieel belang voor de ontwikkeling van de welvaart en het welzijn van ons land.

503. Het onderwijsbeleid dient gericht te zijn op het scheppen van gelijkwaardige ontplooiingsmogelijkheden voor iedereen.

504. Gezien de snelheid van met name technologische ontwikkelingen raakt kennis snel verouderd. Meer aandacht moet worden geschonken aan de permanente educatie.

505. Wanneer wij, met het oog op de overheidsfinanciën, pleiten voor bezuinigingen, dan willen wij het onderwijs, mits goed ingericht en gericht op maatschappelijke behoeften, ontzien. Ruimte voor nieuw beleid en beleidsintensiveringen ontstaat primair door herschikkingen binnen de onderwijsbegroting, door vergroting van de efficiëntie, en door extra afslanking van het departement.

506. Vanwege de negatieve effecten van een snelle opeenvolging van veranderingen in het onderwijs, moet terughoudendheid worden betracht met verdergaande vernieuwingen en veranderingen. In de komende kabinetsperiode moet de aandacht primair uitgaan naar een verantwoorde en gedegen invoering van de nu tot stand gekomen wetgeving.

507. Het onderwijsprogramma moet erop gericht zijn de verschillen in benadering die er bestaan ten opzichte van jongens en meisjes op grond van sekse en etnische afkomst, op te heffen. Bij studie- en beroepskeuzevoorlichting voor meisjes en jonge vrouwen dient nadrukkelijk het arbeidsmarktperspectief te worden betrokken.

508. Autonomievergroting en deregulering in het gehele onderwijs worden verder bevorderd.

Basisonderwijs

509. In de opleiding aan de Pedagogische Academies voor het Basisonderwijs (PABO) zullen zwaardere eisen moeten worden gesteld aan de beheersing van Nederlandse taal, wiskunde, geschiedenis en aardrijkskunde.

510. De onderwijsverzorging en -begeleiding wordt ingrijpend gereorganiseerd. Doel wordt o.a. de scholen meer budgettaire autonomie te geven, die kan worden aangewend om de dienstverlening door schoolbegeleidingsdiensten, of die door andere particuliere instellingen, te betalen.

511. De autonomie van de scholen voor het basisonderwijs moet worden vergroot. Meer dan thans moet de school in staat worden gesteld een eigen onderwijskundige positie te bepalen. De rol en omvang van het departement kan dan verder worden teruggebracht.

512. Openbare scholen moeten in staat worden gesteld autonomer besluiten te nemen over aangelegenheden die de betrokken school aangaan. Openbare scholen moeten daartoe worden verzelfstandigd met dien verstande dat het openbare karakter wordt behouden.

513. Met het oog op vergroting van de doelmatigheid dient er een schaalvergrotingsbeleid te worden ontwikkeld. Bij dit beleid is differentiatie naar regio's noodzakelijk in dier voege dat rekening wordt gehouden met de bijzondere problematiek van de dunbevolkte plattelandsgebieden. De bereikbaarheid van het basisonderwijs moet worden gegarandeerd door, zo nodig in de sfeer van vervoersmogelijkheden, compensaties te bieden.

514. Voorwaarden moeten worden geschapen om meer kinderen met een handicap in het reguliere onderwijs op te vangen. Aldus kan een verantwoorde beperking van de groei van het speciaal onderwijs ten behoeve van die kinderen worden bereikt.

515. Ter verbetering van de aansluiting van het basisonderwijs op het voortgezet onderwijs moeten de eindtermen voor het basisonderwijs duidelijk worden geformuleerd en worden afgestemd op de ingangsniveaus bij het voortgezet onderwijs.

516. In toenemende mate zal de computer moeten worden gebruikt voor de ondersteuning van het basisonderwijs. Meer specifieke aandacht voor de individuele leerling is dan mogelijk door de registratie van leervorderingen aan de hand van regelmatige toetsing.

517. In het onderwijs aan anderstalige leerlingen wordt extra aandacht besteed aan het onderwijs in de Nederlandse taal en cultuur.

Algemeen Voortgezet Onderwijs

518. De veelzijdigheid van ons stelsel van voortgezet onderwijs moet behouden blijven. Één schoolsoort na de basisschool met één programma (zoals de middenschool) wordt als keuzemogelijkheid afgewezen.

519. De basisvorming in het voortgezet onderwijs kan geleidelijk worden ingevoerd onder de conditie dat de bestaande structuur van het voortgezet onderwijs behouden blijft.

520. Het rendement van het HAVO en het VWO moet worden verhoogd. Verlenging in het HAVO van de leerweg met een jaar en integratie met het VWO tot voorbereidend hoger onderwijs (nieuw lyceum) beïnvloedt het rendement van het HAVO in positieve richting. Voordat tot integrale invoering kan worden overgegaan, moeten projectscholen ervaringen opdoen met betrekking tot de effecten van het VHO. Daarnaast moet de inhoud van met name het MAVO- en HAVO-onderwijs zodanig worden gewijzigd, dat het - met handhaving van de doorstromingsmogelijkheden MAVO-HAVO en HAVO-VWO - betere aansluiting geeft op het beroepsonderwijs.

521. Zowel de zwakbegaafde als de hoogbegaafde leerlingen moeten bijzondere aandacht (kunnen) krijgen. De gedifferentieerdheid van ons stelsel van voortgezet onderwijs moet daarom behouden blijven, zodat iedere leerling naar interesse en belangstelling een plaats kan vinden. Er is dan ook geen reden om het bestaansrecht van het zelfstandig gymnasium of de positie van het individueel beroepsonderwijs ter discussie te stellen.

Beroepsonderwijs

522. Om de aansluiting van het beroepsonderwijs aan de eisen van het bedrijfsleven verder te bevorderen, moet het beleid gericht op het betrekken van de beroepspraktijk bij het opstellen en realiseren van leerplannen, alsmede bij het formuleren van exameneisen, worden voortgezet.

523. Het Lager Beroepsonderwijs (LBO) moet behouden blijven en versterkt worden. Voor grote groepen leerlingen is dit de meest geschikte vorm van onderwijs met goede perspectieven op maatschappelijke ontplooiing.

524. Een samenhangende ontwikkeling van het volle en deeltijdse Kort Middelbaar Beroepsonderwijs (KMBO), het (deeltijdse) Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO), het leerlingwezen en andere vormen van beroepsonderwijs voor volwassenen, moet worden bevorderd om zo de combinatie van leren en werken beter mogelijk te maken.

525. De partiële leerplicht moet worden afgeschaft.

526. De permanente educatie kan worden gestimuleerd door:
- regeling van scholingsaanspraken in CAO's;
- verbetering van scholingsmogelijkheden voor werklozen.

527. Ter bevordering van de kwaliteit van het beroepsonderwijs moeten de investeringen ten behoeve van inventaris- en apparaatsvernieuwingen worden verhoogd.

528. Met het oog op de kwaliteit van het beroepsonderwijs vragen de leerplanontwikkeling, de ontwikkeling van goede leermiddelen en stageplaatsen, de lerarenopleiding voor beroepsgerichte en beroepsondersteunende vakken, bijzondere aandacht.

Hoger Beroepsonderwijs en Wetenschappelijk Onderwijs

529. De verschillende vormen van hoger onderwijs (HBO en WO) dienen vanwege hun eigensoortige karakters duidelijk onderscheiden te worden. Integratie van HBO en WO is om die reden niet gewenst. Wèl moet bij de ontwikkeling van het HBO en het WO worden gelet op het voorkómen van overlappingen van beide vormen van hoger onderwijs.

530. Het wetenschappelijk onderwijs op universiteiten heeft meer en meer het karakter gekregen van hoger beroepsonderwijs. De VVD verzet zich tegen deze ontwikkeling. De universiteit moet primair een instelling zijn waarin het onderwijs is gericht op de kennismaking met de resultaten van wetenschappelijk onderzoek, op analytisch denken en op het aanleren van vaardigheden om zelfstandig onderzoek te doen. Het onderzoek dient hoofdzakelijk een grensverleggend karakter te hebben.

531. De aandacht voor het hoger beroepsonderwijs is lange tijd gering geweest. Dit onderwijs moet kwalitatief worden versterkt. Extra investeringen zijn hiervoor nodig om de capaciteit van het HBO te vergroten. De capaciteit van het wetenschappelijk onderwijs kan dan op lange termijn in neerwaartse richting worden aangepast.

532. Een grotere autonomie van universiteiten vereist een grotere bestuurskracht binnen deze instellingen. Wanneer universiteiten hun eigensoortig karakter herkrijgen (zie onder 530), zal de sturingskracht navenant toenemen.

533. Een adequaat stelsel van post-hoger onderwijs is van belang voor de bij- en nascholing van afgestudeerden aan het hoger onderwijs. De kosten hiervan dienen mede op basis van het profijtbeginsel te worden gedekt.

534. Het verwerven van eigen inkomsten door de instellingen, bijvoorbeeld door contractonderwijs, contractonderzoek en dienstverlening, moet worden gestimuleerd.

535. Door voor het wetenschappelijk onderwijs het relatieve aantal afgestudeerden als rendementscriterium te gebruiken, dreigt het gevaar dat de selectie-eisen worden

versoepeld en het niveau van het onderwijs daalt. De VVD bepleit een verscherping van de selectie bij het wetenschappelijk onderwijs vanaf het begin van het studieproces en een intensievere voortgangscontrole gedurende de studie.

536. Het voorbereidend hoger onderwijs (VHO) moet als opleiding beter aansluiten op een wetenschappelijke studie of een hogere beroepsopleiding.

537. De universiteit dient zich te richten op een zo efficiënt mogelijk gebruik van de financiële middelen door verdergaande taakafbakening. Taakafbakening levert ook een bijdrage tot het bereiken van een zo hoog mogelijk wetenschappelijk niveau. Voorts dient gestreefd te worden naar de inrichting van een universiteit die kan worden aangemerkt als "centre of excellence". Het niveau van het onderwijs en het onderzoek op deze topuniversiteit overtreft dat van de overige universiteiten in Nederland.

538. Meer aandacht is nodig voor de kwalitatieve versterking van de tweede fase in het wetenschappelijk onderwijs.

Wetenschapsbeleid

539. Bij het onderzoek op universiteiten moet het accent liggen op fundamenteel lange-termijnonderzoek vanuit het beginsel van de academische vrijheid. Daarnaast moet er ruimte zijn voor marktgericht onderzoek.

540. Het marktbewustzijn van universiteiten, hogescholen en de grote technologische instituten moet worden vergroot.

541. De overheid moet ervoor zorgen dat de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek van de door de overheid gefinancierde c.q. gesubsidieerde instituten beter toegankelijk worden.

542. De overheid moet het netwerk van onderzoeksinstellingen zodanig vorm geven, dat onderzoekstrategieën in de sectoren van staatszorg tot stand komen.

543. De vormgeving van onderzoeksstrategieën dient het resultaat te zijn van communicatieve planning, dat wil zeggen het resultaat van een samenspraak van overheid, bedrijfsleven en onderzoekinstellingen.

544. In het wetenschaps- en technologiebeleid moet bijzondere aandacht worden gegeven aan de introduktie van de toepassingsmogelijkheden van de micro-electronica in het bedrijfsleven.

545. Bijzondere aandacht verdient ook het onderzoek gericht op de ecologische randvoorwaarden voor een welvarend bestaan in Nederland en daarbuiten.

546. Ten behoeve van het op technologische innovatie stoelende midden- en kleinbedrijf moet de ontwikkeling van eigen onderzoekfaciliteiten worden gestimuleerd. Het gebruikmaken van nationale onderzoekinstellingen voor toegepast onderzoek door het midden- en kleinbedrijf moet worden aangemoedigd.

547. Verdergaande taakafbakening tussen universiteiten met betrekking tot het onderzoek is noodzakelijk, om zo te komen tot een efficiënt gebruik van financiële middelen en tot een zo hoog mogelijk wetenschappelijk niveau van het onderzoek.

548. Gestreefd moet worden naar de inrichting van een topuniversiteit als "centre of excellence". Het niveau van het onderzoek op deze universiteit overtreft dat van de andere universiteiten in Nederland.

549. Door de verwevenheid van het wetenschaps- en het technologiebeleid met het beleid binnen de departementen is interdepartementale beleidsafstemming en coördinatie vereist. Met name het ministerie van Economische Zaken heeft hier een belangrijke taak.

Cultuurbeleid

550. De betekenis van cultuur als erfgoed, als resultaat van en voorwaarde voor individuele ontplooiing, wordt door liberalen onderstreept. Culturele ontwikkeling is voornamelijk het resultaat van spontane processen.

551. Voor zover de overheid vanwege het bestaan van positieve externe effecten bepaalde ontwikkelingen wil stimuleren, of bepaalde cultuuruitingen wil beschermen, moet het beleid daartoe voorwaardenscheppend zijn.

552. De kennis van de cultuuruitingen en de creatieve beleving van cultuur worden respectievelijk vergroot en gestimuleerd door het onderwijs.

553. In het basis- en voortgezet onderwijs wordt de onmisbare basis gelegd voor de belangstelling voor kunst en cultuur.

554. De overheid kan de vraag naar en het aanbod van waardevolle kunst en cultuur beïnvloeden via subsidies. Dit instrument moet echter met grote terughoudendheid worden gehanteerd.

555. Cultuurspreiding via subsidies is weinig zinvol als blijkt dat met name hogere inkomensgroepen van dergelijke subsidies profiteren. Heroverweging van deze subsidies is dan gewenst.

556. Naast het criterium van het publieksbereik worden bij subsidiebesluiten criteria als kwaliteit en de mate waarin

een bijdrage wordt geleverd aan vernieuwing en handhaving van verscheidenheid gehanteerd.

557. Bij de bepaling van het subsidiebedrag moet worden uitgegaan van een redelijke eigen bijdrage van de gebruikers.

558. Het cultuurbeleid wordt zoveel mogelijk gedecentraliseerd.

559. De overheid moet de auteursrechten goed beschermen, opdat de kunstenaar is verzekerd van een redelijke vergoeding voor geleverde prestaties. Ook uitvoerende kunstenaars (musici), platen- en CD-producenten, en omroepverenigingen dienen te worden beschermd tegen ongeoorloofd en onbetaald gebruik van hun creaties.

560. De wet die voorziet in het instellen van een heffing op blanco banden (geschikt voor het overspelen van geluids-en beeldopnamen), moet met spoed in werking treden.

561. In de Auteurswet moet een leenrecht voor auteurs, uitgevers, uitvoerende kunstenaars en producenten worden opgenomen.

562. Het BTW-tarief voor cultuuruitingen moet overeenstemmen met het in de Europese Gemeenschap gebruikelijke tarief.

Media

563. Naast de traditionele media (krant, radio, televisie) ontwikkelt zich de informatiespreiding langs electronische weg. Deze nieuwe media zullen de bestaande niet onberoerd laten. Er is geen reden om door overheidsingrijpen de positie van de traditionele media ten opzichte van de nieuwe media te beschermen.

564. Om de pluriformiteit van de pers te bevorderen kan aan uitgevers van dag- en nieuwsbladen zo nodig financiële steun worden verleend. Die steun wordt echter steeds verleend op basis van algemene bedrijfseconomische criteria, behoort van tijdelijke duur te zijn en mag verliezen niet volledig compenseren.

565. Aan de verspreiding van buitenlandse televisieprogramma's met behulp van kabels, straalzenders en satellieten mogen geen belemmeringen in de weg worden gelegd.

566. Het omroepbestel moet worden omgevormd tot een duaal bestel, waarin naast de via omroepbijdragen gefinancierde netten, ook plaats is voor commercieel geëxploiteerde netten, zowel op radio als TV.

567. Naast de bestaande omroepen zullen persbedrijven in de gelegenheid moeten worden gesteld zelfstandig, of in samenwerking met anderen, een commerciële omroep te exploiteren.

568. Om de lokale en regionale omroepen betere bestaansvoorwaarden te bieden, wordt het reclameverbod voor hen opgeheven. Deze omroepen moeten op commerciële basis geëxploiteerd kunnen worden.

569. De in de Mediawet voorziene bestedingsverplichting van de publieke omroepen bij het Nederlands Omroep Produktie Bedrijf wordt op termijn opgeheven.

Sport

570. Sportbeoefening moet door de overheid worden gestimuleerd vanwege de belangrijke bijdrage door sportbeoefening aan het welzijn van mensen.

571. Vooral tijdens het basis- en het voortgezet onderwijs moet de sportbeoefening onder jongeren worden gestimuleerd. Een voldoende aantal lesuren moet worden besteed aan lichamelijke opvoeding.

572. Sportbeleid is hoofdzakelijk een verantwoordelijkheid van de gemeentelijke overheid.

573. In overleg met de betrokken sportorganisaties ontwikkelt de overheid een beleid dat de negatieve bij-effecten van sportbeoefening als spelverruwing, doping en vandalisme tegengaat.

574. In overleg met de Nederlandse Sport Federatie wordt een topsportersbeleid ontwikkeld. Daarin krijgen de financiële en de sociale positie van topsporters aandacht.

575. Sportsponsoring wordt gezien als een belangijke financieringsbron voor de sport. Beperkende bepalingen voor reclame bij sportuitzendingen op televisie worden weggenomen.

Recreatie

576. De besteding van vrije tijd is ieders eigen verantwoordelijkheid. De overheid schept zo nodig voorzieningen indien deze niet door toedoen van particulier initiatief tot stand komen.

577. Voor zover voorzieningen door de overheid worden gefinancierd, wordt - waar mogelijk - een redelijke bijdrage van de gebruikers gevraagd.

578. Gemeenten worden in de gelegenheid gesteld een eigen verblijfsrecreatiebeleid te ontwikkelen.

579. Bevordering van toerisme naar ons land is een vast onderdeel van de exportpolitiek.

6. Kansen voor Nederland; het financieel en sociaal-economisch beleid

Een voorspoedige economische ontwikkeling in ons land is een essentiële voorwaarde voor welzijn en welvaart. Het succesvolle beleid van de regering gericht op economische groei en sanering van de overheidsfinanciën, dient te worden voortgezet.

De overheidsfinanciën

601. De hoge collectieve lastendruk belemmert mede de evenwichtscheppende werking van de arbeidsmarkt. De afstand tussen bruto- en netto-inkomens moet verder worden verkleind. De VVD bepleit voor de komende regeerperiode een vermindering van de collectieve lastendruk als percentage van het nationale inkomen met ongeveer een 0,5%-punt per jaar. De preciese omvang van deze reductie is mede afhankelijk van de ontwikkeling van de koopkracht.

602. Ter stabilisatie van de staatsschuld als percentage van het nationale inkomen in 1994 moet het financieringstekort vanaf het niveau in 1990 jaarlijks met tenminste een 0,5%-punt worden verminderd. In 1994 is dit financieringstekort dan niet hoger dan 3,25% van het nationale inkomen.

603. In geval de baten bij verkoop van aardgas aan het buitenland in de komende regeerperiode boven het verwachte niveau stijgen, moeten de extra baten worden gebruikt voor vermindering van de staatsschuld, of voor produktieve investeringen.

604. Het tempo waarmee het financieringstekort moet worden teruggebracht, moet in het regeerakkoord worden vastgelegd. Voorts dienen er duidelijke afspraken te worden gemaakt over de verdeling van ombuigingen en beleidsintensiveringen over de departementen.

605. De VVD bepleit de wederinvoering van de zogenoemde gulden financieringsregel. Conform deze regel wordt in de begrotingsopstelling een onderscheid gemaakt tussen de gewone dienst (consumptieve uitgaven) en buitengewone dienst (investeringsuitgaven). De consumptieve uitgaven worden gefinancierd uit de lopende inkomsten en slechts voor investeringsuitgaven mag worden geleend. Realisatie van een financieringstekort van 3,25% van het nationale inkomen in 1994 moet worden beschouwd als een belangrijke stap op weg naar wederinvoering van de gulden financieringsregel.

606. De VVD-doelstellingen ten aanzien van tekortreductie, lastenverlichting en beleidsintensivering vereisen een ombuiging van ongeveer 4 miljard gulden over vier jaar. In een bijlage bij dit verkiezingsprogramma worden de door de VVD gewenste herschikkingen van uitgaven en de noodzakelijke additionele ombuigingen gespecificeerd.

Economische groei en werkgelegenheid

607. De VVD bepleit een offensieve groeistrategie. Daartoe dienen onze aanbevelingen met betrekking tot de overheidsfinanciën (zie hiervoor), een krachtige ondersteuning van de voltooiing van de interne Europese markt en een versterking van de marktwerking in onze economie.

608. De concurrentiekracht van het Nederlandse bedrijfsleven wordt positief beïnvloed door de ontwikkeling van de collectieve lastendruk meer af te stemmen op die in concurrerende landen.

609. De economische groei wordt bevorderd door vergroting van de produktiecapaciteit en door verhoging van de kwantiteit en de kwaliteit van het arbeidsaanbod. Om dit te bereiken moet de progressie in de lastendruk verminderen.

610. De marktwerking in de Nederlandse economie kan worden versterkt door privatisering, decentralisatie en deregulering. Hierdoor kan de economie flexibeler en efficiënter reageren op (veranderingen in) de maatschappelijke vraag. Deregulering en versterking van de marktprikkels zijn met name nodig op de arbeidsmarkt, de woningmarkt en in de gezondheidssector. Deregulering op de arbeidsmarkt behelst onder meer versoepeling van het ontslagrecht.

611. Ondanks de groei van de werkgelegenheid is de daling van de werkloosheid te beperkt. Deze werkloosheid manifesteert zich met name bij laaggeschoolden, etnische minderheden, vrouwen en ouderen. Voorts is de groei van het aantal arbeidsongeschikten verontrustend. Beperking van deze economische inactiviteit vereist specifiek beleid. Voor de concrete maatregelen om het aantal arbeidsongeschikten te verminderen, verwijzen wij naar de stellingen 411.1 tot en met 411.6 (hoofdstuk 4). Onderstaand formuleren wij het door de VVD gewenste actieve beleid ter vermindering van de langdurige werkloosheid.

1. Van groot belang is een beheerste ontwikkeling van het minimumloon, die achterblijft bij de algemene loonontwikkeling. Daarenboven is een verlaging van de loonkosten op minimumniveau door een reductie van de te betalen sociale verzekeringspremies noodzakelijk. Hierdoor wordt werkgelegenheid geschapen voor met name laaggeschoolden.

2. De groei van het aantal deeltijdbanen moet worden bevorderd door het wegnemen van belemmeringen in de rechtspositionele sfeer, met name op het terrein van de premieheffing sociale zekerheid.
3. In een heroriëntatiegesprek wordt voor een ieder die langdurig werkloos is, nagegaan hoe de kansen op het vinden van werk kunnen worden vergroot. De werkloze wordt in de gelegenheid gesteld en verplicht zich te laten om-, her-, of bijscholen, indien daardoor perspectief op het vinden van een betaalde baan ontstaat. Indien de werkloze weigert aan deze verplichting te voldoen, wordt gekort op de hoogte van de uitkering.
4. Het Jeugdwerk Garantie Plan moet als instrument ter bestrijding van de jeugdwerkloosheid beter worden geëffectueerd.
5. Het zogeheten terugploegen van uitkeringen en het werken met behoud van uitkering worden, zolang de langdurige werkloosheid hoog is, als noodmaatregelen aanvaard en aan een tijdshorizon gebonden. Een goede normstelling en controle is geboden om concurrentievervalsing, budgetvervuiling en verdringing van reguliere werknemers tegen te gaan.
6. Onder bepaalde voorwaarden, onder andere die ter voorkoming van concurrentievervalsing, kunnen werkgevers in de particuliere sector een loonkostensubsidie krijgen bij het in dienst nemen van werknemers die meer dan één jaar werkloos zijn.

612. Het bij wet opleggen van een algemene arbeidsduurverkorting is als instrument ter bestrijding van werkloosheid ondoelmatig en in strijd met het beginsel van vrije onderhandelingen. De mogelijkheid om tot arbeidsduurverkorting te komen, is afhankelijk van de mate waarin de bedrijfstijd kan worden verlengd.

613. Door een beleid gericht op lastenverlichting, wordt de voor werkgelegenheidscreatie noodzakelijke arbeidsloonmatiging vergemakkelijkt. In overleg met sociale partners wordt het beleid gericht op matiging van de arbeidsloonontwikkeling gerealiseerd.

614. Centrale doelstellingen van een offensief groeibeleid zijn technologische vernieuwing (met name milieuvriendelijke technologie) en exportbevordering. Echt kansrijke economische activiteiten worden extra ondersteund door de overheid in nauwe samenspraak met het bedrijfsleven en de onderzoeksinstellingen.

615. Technische vooruitgang in industrie en dienstverlening (waaronder de ontwikkelingen van de informatietechnologie) leidt tot economische groei en is noodzakelijk voor behoud van werkgelegenheid. De coördinatie van het beleid ter stimulering van de technologische vernieuwing geschiedt door het ministerie van Economische Zaken.

616. Een beleidsplan gericht op technologische vernieuwing omvat:
- het stimuleren van wetenschappelijk onderzoek op dit terrein;
- het scheppen van superieure opleidingsmogelijkheden voor deskundigen op diverse niveaus;
- het bevorderen van een goede telecommunicatie-infrastructuur.

617. Als handelsnatie is ons land zeer afhankelijk van de export. Exportbevordering door het scheppen van concurrerende financieringsvoorwaarden voor Nederlandse exporteurs is noodzakelijk. De gebundelde exportbevordering van kleine en middelgrote bedrijven verdient extra aandacht.

De Europese uitdaging

618. De economische eenwording van Europa zal nieuwe kansen bieden aan de Nederlandse industrie, landbouw en dienstverlening, die sterk afhankelijk zijn van de internationale handel in goederen en diensten. Een voorwaarde is dan wel dat het beleid in de verschillende landen niet leidt tot concurrentievervalsing. Het ministerie van Economische Zaken behartigt de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven bij de besluitvorming in het kader van de Europese Gemeenschap.

619. Liberalen zijn voorstanders van vrije internationale handel. De Europese integratie mag niet gepaard gaan met een verhoging van de handelsbarrières ten opzichte van de buitenwereld van Europa.

620. Marktintegratie zal een zekere mate van regelgeving en -bewaking vanuit Brussel onvermijdelijk maken. Voor zover dit gebeurt, dient overeenkomstige nationale regelgeving te verdwijnen.

621. Indien de Europese Gemeenschap meer geld gaat uitgeven voor beleid dat ook op nationaal niveau wordt gevoerd, dienen de binnenlandse uitgaven op dit terrein te worden heroverwogen.

622. Nederland dient zich in te zetten voor Europese projecten op het gebied van onderzoek en ontwikkeling van de informatietechnologie (waaronder de micro-electronica).

Werk in de regio

623. Het regionaal beleid moet de regionale economische structuur versterken en de regionale werkgelegenheid vergroten. Primair gaat het daarbij om het versterken van de marktsector.

624. Ter stimulering van de investeringen in de marktsector blijft de investeringspremieregeling (IPR) van belang. Met name de positie van knooppuntenbuiten de Randstad wordt in de overwegingen bij besluitvorming ter zake betrokken.

625. Een grotere zelfstandigheid van regionale ontwikkelingsmaatschappijen als financieringsinstellingen is gewenst. Het verdient aanbeveling het systeem van een garantiestelling ten behoeve van deze maatschappijen te vervangen door een systeem van budgettering.

Midden- en kleinbedrijf

626. De functie van het midden- en kleinbedrijf voor onze welvaart blijkt ondermeer uit het feit dat een groot deel van de werkgelegenheid ontstaat in deze sector.

627. Het voorwaardenscheppende overheidsbeleid inzake het MKB dient gericht te zijn op:
- technologische vernieuwing;
- arbeidskostenmatiging via lastenverlichting;
- sanering van de vermogensverhoudingen;
- vermindering van regelgeving.

628. Het fiscale winstbegrip dient toegespitst te zijn op de bijzondere positie van het ondernemersinkomen (consumeren, reserveren, investeren) in het midden- en kleinbedrijf. Daarbij wordt speciaal gelet op:
- de positie van de starter in het MKB;
- de fiscale effecten bij bedrijfsopvolging;
- de middelingsregeling ter matiging van de progressie in de inkomstenbelasting bij sterk wisselende inkomens;
- beperking van de vermogensbelasting op het in het bedrijf werkzame ondernemingsvermogen.

629. De zogeheten INSTIR-regeling moet beter toepasbaar worden gemaakt voor het midden- en kleinbedrijf.

630. De zogeheten herstelfinanciering, de ontwikkelingskredieten, de subsidies voor technologisch hoogwaardige projecten en de voorzieningen voor risicodragend kapitaal worden beter toegankelijk gemaakt voor het midden- en kleinbedrijf.

631. Met het oog op de snelle technologische ontwikkelingen worden de om-, her- en bijscholingsvoorzieningen voor ondernemers en werknemers in het midden- en kleinbedrijf versterkt.

632. De oneigenlijke concurrentie van overheidsinstellingen wordt tegengegaan. Privatisering van overheidsproduktie en -dienstverlening wordt gestimuleerd door te bepalen dat bij de prijsstelling van overheidsdiensten, die concurreren met het particuliere bedrijfsleven, gerekend moet worden met een opslag ter grootte van de voor de particuliere diensten geldende BTW.

Landbouw en visserij

633. Aan het gemeenschappelijke Europese landbouwbeleid zal een meer marktgerichte benadering ten grondslag moeten liggen. Het beleid in de verschillende lidstaten mag niet leiden tot concurrentievervalsing.

634. Een meer marktgerichte benadering betekent op middellange termijn beëindiging van het contingenteringsbeleid.

635. Vooralsnog is een beleid gericht op een verantwoorde minimumprijs-garantie, voor die hoeveelheid basisprodukten die binnen de Europese Gemeenschap worden afgezet (graan, suiker, melk), nodig.

636. Aan zelfstandige agrarische bedrijven, die op verantwoorde wijze een inkomen op de markt kunnen verdienen, moet een perspectief worden geboden door een beleid gericht op versterking van de produktiestructuur en van de factor ondernemerschap en door overbruggingsmaatregelen bij grote, tijdelijke, inkomensproblemen.

637. Sturing van het aantal bedrijven en van de bedrijfsgrootte via wettelijk ingrijpen in het agrarisch grondverkeer en door het stellen van stringente vestigingseisen, moet worden afgewezen.

638. Om de bedrijfsbeëindiging van niet-levensvatbare bedrijven te vergemakkelijken, dient een aanvullend sociaal beleid te worden gevoerd. Sociale beleidsmaatregelen dienen duidelijk te worden gescheiden van het EG-landbouwbeleid.

639. Door de toepassing van nieuwe informatietechnieken en van technieken die ontstaan door bio-technologisch onderzoek, zal de agrarische bedrijfstak een ander aangezicht krijgen. De landbouw zal hierdoor in de toekomst veel minder een specifiek te behandelen sector worden, die meer en meer wordt geïntegreerd binnen de totale economische bedrijvigheid.

640. In de Europese Gemeenschap zal door harmonisatie van normen en voorschriften oneerlijke concurrentie in de agrarische sector moeten worden voorkomen. Een dergelijk harmonisatiebeleid is mede noodzakelijk om de consument te verzekeren van een veilig produkt.

641. In de land- en tuinbouw moeten de milieubelastende emissies sterk worden beperkt. Een structurele oplossing moet worden gevonden voor de milieuproblemen die voortvloeien uit de produktie van mest en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen kan worden teruggebracht door resistentieverhoging vanwege toepassing van bio-technologie.

642. Aanwending van meer cultuurgrond voor de commerciële houtproduktie verdient aanbeveling. De nieuwe bossen die hierdoor ontstaan hebben ook een positieve functie voor natuur, recreatie en landschap.

643. In alle lidstaten van de Europese Gemeenschap moeten voor de vangstbeperkende maatregelen in de visserij

dezelfde controles en sancties gelden. Op basis van ervaringscijfers dient een jaarlijkse correctie op de quotering plaats te vinden.

644. Landbouwgronden in rijksbezit moeten worden verkocht. De opbrengsten hiervan worden ingezet ten behoeve van het milieubeleid.

Energie

645. Het besparingsbeleid dient nieuwe impulsen te krijgen.

646. Een energie- en onderzoekprogramma gebaseerd op een lange-termijnvisie moet worden opgesteld.

647. De aanbevelingen van de Commissie-Brundtland ten aanzien van energiegebruik moeten, voor zover van toepassing, worden vertaald in Nederlands beleid.

648. De verbranding van steenkool zal geleidelijk moeten worden verminderd, tenzij het mogelijk wordt schone en veilige verbrandingsmethoden toe te passen.

649. De Nederlandse inspanning op kernfusiegebied zal krachtig worden voortgezet in Europees kader.

650. De optie voor de toepassing van kernenergie in veilige vorm dient opengehouden te worden, vanwege de belangrijke bijdrage van veilige kernenergie aan het milieu. Vooralsnog moet het aantal kerncentrales in Nederland niet worden uitgebreid.

651. Nederland zal zich oriënteren op de nieuwe ontwikkelingen die ten aanzien van de grotere veiligheid van kerncentrales plaatsvinden.

652. Voor de komende regeerperiode zal het diversificatiebeleid nog als uitgangspunt worden vastgehouden.

Monetaire politiek

653. Om de inflatie zo laag mogelijk te houden en de positie van de gulden te beschermen, is het monetaire beleid gericht op een procentuele aanwas van de liquiditeitenmassa die gelijke tred houdt met de groeivoet van de reële nationale produktie.

654. Bij het beleid met betrekking tot de externe waarde van de gulden is de ontwikkeling van de waarde van de Duitse Mark een belangrijk gegeven. Het monetaire beleid dient hiermee in overeenstemming te zijn.

655. Een verdere uitbouw van het Europese Monetaire Stelsel is gewenst. Nederland ondersteunt in dit kader het streven naar een Europese Centrale Bank.

656. Niettegenstaande de uiteindelijke verantwoordelijkheid van de budgettaire autoriteiten dient een voldoende mate van onafhankelijkheid van de Europese Centrale Bank ten opzichte van deze autoriteiten op zowel nationaal als Europees niveau gewaarborgd te zijn.

Fiscaal Beleid

657. Een verdere neerwaartse aanpassing van de tarieven van met name loon- en inkomstenbelasting en de omzetbelasting is noodzakelijk.

658. Ook na de invoering van de vereenvoudigingsvoorstellen van de zogeheten Commissie-Oort dient met kracht verder te worden gewerkt aan een vereenvoudiging van de loon- en inkomstenbelasting.

659. De cumulatie van vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting op uitgekeerde winsten moet, met inachtneming van de internationale gevolgen, zoveel mogelijk worden vermeden. Verder behoort het fiscale winstbegrip goed afgestemd te zijn op de bijzondere functie van het ondernemersinkomen in het midden- en kleinbedrijf.

660. De inflatiecorrectie blijft gehandhaafd op 100% ter vermijding van een sluipende aanscherping van de progressie en om redenen van billijkheid. Verder blijft het huidige systeem van aftrekbaarheid van rente op schulden - inclusief hypotheekrente - en van de forfaitaire waardebepaling van de eigen woning voor de inkomsten- en vermogensbelasting gehandhaafd.

661. Het algemeen geldende tarief van de vermogensbelasting - dat in de afgelopen decennia enige malen om bijzondere redenen is verhoogd - moet in neerwaartse richting worden aangepast; daarbij wordt tevens nagegaan of het mogelijk is de wijze van belastingheffing op vermogensinkomsten te vereenvoudigen.

662. Er dient geen vergroting van het gemeentelijke belastinggebied plaats te vinden. Bij de gemeentelijke onroerend-goedbelasting blijft het oog gericht op een duidelijke en objectieve waardebepaling van het onroerend goed, die tevens voor zoveel mogelijk andere belastingen kan gelden.

663. Fraude bij de betaling van belasting en sociale-verzekeringspremies moet met kracht worden bestreden.

664. Voorkomen moet worden dat individuele belastinggegevens in de openbaarheid komen.

665. De rechtsbescherming van de belastingplichtigen wordt verder verbeterd door de invoering van een fiscaal kort geding en door het binden van de bezwaarschriftenprocedure aan een redelijke termijn.

666. In EG-verband moet worden gestreefd naar opheffing van fiscale handelsbelemmeringen en discriminatiebepalingen van welke aard ook.

667. De overdrachtsbelasting bij verkoop van huizen moet worden verlaagd.

668. De beursbelasting moet worden afgeschaft. Dit om de positie van Amsterdam als internationaal financieel centrum te verbeteren.

7. Nederland en de wereld

701. Onze buitenlandse politiek is gericht op stabiliteit en evenwicht in de mondiale politieke verhoudingen. Het gaat daarbij om het bevorderen van vrede en veiligheid, de versterking van de internationale rechtsorde, het opkomen voor de vrijheidsrechten van de mens en het leveren van een substantiële bijdrage ter verbetering van de sociaal-economische positie van de burgers van ontwikkelingslanden. Ook het bevorderen van de kwaliteit van het milieu dient vooral in internationaal verband een duidelijk verlengstuk te krijgen.

702. Het buitenlands beleid is een zaak van de Rijksoverheid. Voor een eigen buitenlands beleid van lagere overheden is geen plaats.

De Oost-West betrekkingen en het veiligheidsbeleid

703. De VVD beschouwt de Noord Atlantisch Verdragsorganisatie (NAVO) als dé belangrijkste pijler voor ons veiligheidsbeleid en steunt met kracht het streven van de NAVO naar evenwicht tussen Oost en West.

704. De politieke ontwikkelingen in de Sovjetunie bieden een gunstig perspectief voor betere Oost-West-betrekkingen. De naleving van hetgeen in de akkoorden van Helsinki over de mensenrechten is vastgelegd, blijft onze aandacht verdienen. De noodzaak bestaat Oosteuropese regeringen steeds te wijzen op aangegane verplichtingen.

705. Helaas bestaan er ook na de ondertekening van het INF-akkoord en na de door de partijleider in de Sovjetunie aangekondigde reducties nog onevenwichtigheden op nucleair en conventioneel gebied. Deze onevenwichtigheden, met name met betrekking tot de conventionele bewapening, maken sterke asymmetrische reducties noodzakelijk. De VVD bepleit een beleid gericht op tweezijdige beperking van de bewapening. Bijzondere aandacht daarbij verdienen de inspectie en controle op naleving van de overeenkomsten.

706. Door modernisering van bepaalde tactische kernwapens kan de NAVO een aanzienlijke vermindering van het aantal van deze wapens realiseren. Gezien de geografische ligging van West-Duitsland moet dit moderniseringsbeleid in nauw overleg met de Bondsrepubliek Duitsland worden gevoerd.

707. De VVD staat terughoudend tegenover aanzetten in de Verenigde Staten en de Sovjetunie om te komen tot een anti-raket defensie (waaronder het zogenoemde Strategisch Defensie Initiatief (SDI) van de VS).

708. De Nederlandse defensiepolitiek moet gericht zijn op het leveren van een adequate bijdrage aan de verdedigingsinspanning van de NAVO. Een verantwoorde groei van het defensiebudget is vanwege de bestaande NAVO-afspraken noodzakelijk. De nadruk van onze defensie-inspanning zal moeten liggen op een moderne conventionele bijdrage.

709. In het verband van de NAVO en de West Europese Unie (WEU) moet worden gestreefd naar meer taakverdeling en specialisatie.

710. Een nauwere samenwerking van Westeuropese NAVO-landen, vooral in het kader van de WEU, ten aanzien van de veiligheidspolitiek is gewenst, maar laat onverlet de blijvende noodzaak van Amerikaanse betrokkenheid bij de veiligheid van West-Europa.

711. De Westeuropese staten moeten meer aandacht besteden aan de veiligheidsbelangen buiten het NAVO-gebied en in nauwere samenwerking met de Verenigde Staten hun activiteiten op dit terrein vergroten.

712. In Europees verband moet worden gestreefd naar meer samenwerking bij de ontwikkeling en produktie van defensiematerieel. Daarbij mogen eisen van kwaliteit en/of betaalbaarheid niet worden veronachtzaamd.

713. Nederland blijft zich inzetten voor het totstandkomen van akkoorden die biologische en chemische wapens wereldwijd uitbannen. Zolang van een dergelijke uitbanning geen sprake is, moeten de Nederlandse strijdkrachten afdoende tegen deze wapens worden beschermd.

714. De integratie van de vrouw in de krijgsmacht zal worden voortgezet.

715. Door de operationele taak van de krijgsmacht worden aan militairen eisen gesteld die een specifieke rechtspositie rechtvaardigen. Meer aandacht moet worden besteed aan opleiding, motivatie en een rechtvaardige beloning van het personeel.

De Noord-Zuid betrekkingen en de ontwikkelingssamenwerking

716. Ontwikkelingssamenwerking is een noodzaak voor

een stabiele en evenwichtige ontwikkeling in de wereld, en daarom niet alleen een zaak van solidariteit, maar ook van wederzijds belang.

717. Onder handhaving van de inspanning met betrekking tot de ontwikkelingssamenwerking op het niveau van 1,5 % van ons netto nationale inkomen, moet het beleid meer zijn gericht op een verbetering van de doelmatigheid van de hulp.

718. Ontwikkelingssamenwerking moet niet plaatsvinden met landen waarin sprake is van een voortdurende en/of flagrante schending van de mensenrechten, of met landen die een aperte agressie ten toon spreiden. Aan dergelijke landen mag dan slechts die hulp worden gegeven die, buiten de overheid om, rechtstreeks en controleerbaar de bevolking ten goede komt.

719. Doel van het ontwikkelingsbeleid is de duurzame versterking en verzelfstandiging van de economieën van de ontwikkelingslanden. Versterking van de infrastructuur, de opbouw van een brede onderwijsstructuur en directe armoedebestrijding zijn belangrijke aspecten daarvan.

720. In het kader van de internationale samenwerking op het terrein van de ontwikkelingssamenwerking bepleit de VVD een versterking van het ontwikkelingsbeleid binnen het raamwerk van de Europese Gemeenschap.

721. Zoveel als mogelijk moeten bij de voorbereiding en uitvoering van het ontwikkelingsbeleid het Nederlandse bedrijfsleven en andere particuliere organisaties worden ingeschakeld. Een bijdrage van het Nederlandse bedrijfsleven moet steeds sporen met de belangen en ontwikkelingsplannen van de ontwikkelingslanden zelf.

722. De vrije ondernemingsgewijze produktie dient ook voor Derde Wereldlanden te worden gestimuleerd. Op het terrein van de handelspolitiek bepleit de VVD de totstandkoming van die overeenkomsten binnen het kader van de GATT waardoor het marktmechanisme in de internationale economische betrekkingen wordt versterkt.

723. De schuldenproblematiek van een groot aantal ontwikkelingslanden is een reden tot ernstige zorg. In een aantal gevallen moet Nederland, ter voorkoming van onacceptabele sociale gevolgen, een ruimhartig schuldverlichtingsbeleid voeren.

724. Bij een beleid gericht op economische groei in ontwikkelingslanden, moeten nadelige effecten op het kwetsbare ecosysteem worden vermeden. Export van chemisch afval naar ontwikkelingslanden is niet aanvaardbaar. De milieudeskundigheid in de Derde Wereld moet worden versterkt. Een deel van de groei van het budget ten behoeve van ontwikkelingssamenwerking wordt conform de aanbevelingen uit het Brundlandt-rapport aangewend voor verbetering van het milieu in de Derde Wereld

725. Een structurele aanpak van de voedselproblematiek is gericht op een duurzame verhoging van de voedselproduktie in ontwikkelingslanden zelf. Voorkomen moet worden dat de voedselproduktie in ontwikkelingslanden wordt ontwricht door schenking of verkoop tegen lage prijzen van Europese voedseloverschotten. Indien strikt noodzakelijk, kan voedselhulp worden verstrekt.

726. Het beleid gericht op beperking van de bevolkingsgroei moet hoge prioriteit krijgen. Daarbij moet worden uitgegaan van het individueel recht op de beslissing omtrent het al of niet krijgen van kinderen. Ook het emancipatiebeleid is van direct belang voor het bewerkstelligen van een betere gezinsplanning en een betere gezondheidssituatie voor moeder en kind.

Europa en de betrekkingen binnen de Europese Gemeenschap

727. De VVD wil de Europese integratie met kracht bevorderen. Naast de in dit programma neergelegde uitgangspunten voor Europees beleid, bepaalt ook het Programma van de Europese Liberaal-Democraten (ELD) 1989-1994 het handelen van onze nationale en Europese parlementariërs.

728. Voorwaarden voor de voltooiing van een Interne Markt na 1992 zijn onder meer:
- het verder verminderen en uiteindelijk opheffen van alle controles op personen en goederen aan de binnengrenzen;
- harmonisatie van de indirecte belastingen;
- nauwere onderlinge afstemming van het sociaal-economisch beleid van de lidstaten;
- een geliberaliseerd vervoersbeleid;
- liberalisatie van het kapitaalverkeer, versterking van het Europese Monetaire Systeem en het streven naar een Europese Centrale Bank.

729. Harmonisatie van sociaal beleid, waaronder het sociaal zekerheidsbeleid, wordt nagestreefd indien het mogelijk is om een voor Nederland acceptabel niveau van voorzieningen en uitkeringen te waarborgen.

730. De kosten van het gemeenschappelijk landbouwbeleid kunnen worden beperkt door een meer marktgericht karakter van het beleid. Zo ontstaat er meer ruimte voor andere beleidsonderdelen, zoals:
- de technologische en industriële ontwikkeling van de Europese Gemeenschap;
- de ontwikkeling van achtergebleven gebieden;
- de milieubescherming op Europees niveau.

731. Een grotere doelmatigheid van de uitvoerende organisatie van de Europese Gemeenschap is nodig om een stringent begrotingsbeleid te kunnen voeren. Een verdere verhoging van de structuurfondsen tot het niveau dat voor 1992 wordt voorzien is alleen dan gewenst indien de fond-

sen doelmatiger worden gebruikt. Ter bestrijding van fraude binnen de Europese Gemeenschap moet de Europese Commissie meer bevoegdheden krijgen.

732. Om te voorkomen dat er bij een verdere uitbouw van de Gemeenschap een vacuüm ontstaat in de controle van de uitvoerende macht streven wij naar een vergroting van de bevoegdheden van het Europese Parlement. Ook moet het nationale parlementaire toezicht op het aandeel van de Nederlandse regering in het Gemeenschapsbeleid effectiever en systematischer worden. Onze nationale wetgeving zal meer systematisch en vooraf moeten worden getoetst aan de Europese Richtlijnen.

733. Waar toegewerkt wordt naar interne vrijhandel binnen de Europese Gemeenschap, dient vrijhandel ook het uitgangspunt te zijn voor de externe betrekkingen van de EG.

734. De VVD is voorstander van krachtige Europese samenwerking op het gebied van de milieubescherming. Het grensoverschrijdende karakter van de milieuproblemen maakt dit noodzakelijk. Harmonisatie van de regelgeving op dit terrein is gewenst.

735. De openstelling van de binnengrenzen na 1992 noodzaakt tot een gemeenschappelijk visum- en immigratiebeleid aan de buitengrenzen. Deze openstelling moet gepaard gaan met een nauwere samenwerking tussen politie- en justitie-autoriteiten in de Europese Gemeenschap bij misdaadbestrijding (terrorisme, drugshandel, etc.).

736. Ter bevordering van de effectiviteit van ons buitenlands beleid is versterking van de Europese Politieke Samenwerking (EPS) gewenst. De zogenoemde Europese Akte geeft hiertoe reeds belangrijke aanzetten.

737. De totstandkoming van accoorden op het gebied van handel, grondstofvoorziening, industriële samenwerking en ontwikkelinghulp tussen de Europese Gemeenschap en groepen van ontwikkelingslanden moet worden gestimuleerd met het oog op een verbetering van de positie van ontwikkelingslanden.

De internationale rechtsorde en de mensenrechten

738. Handhaving van de grondregels van de internationale rechtsorde is voor een ordelijk verloop van de betrekkingen tussen staten van het grootste belang. Nederland moet zich hiervoor gezamenlijk met andere landen inzetten.

739. De Verenigde Naties vormen een centraal instrument bij het nastreven van een internationale rechtsorde. Nederland moet de onpartijdigheid, het gezag en de doelmatigheid van de Verenigde Naties bevorderen en, waar mogelijk, de vredesoperaties van deze organisatie steunen. Het optreden van Nederland in de VN moet zoveel als mogelijk worden gecoördineerd binnen de Europese Gemeenschap en met andere Westerse landen.

740. Bestrijding van het internationale terrorisme noodzaakt tot internationale samenwerking. Nederland behoort hiertoe een belangrijke bijdrage te leveren.

741. Nederland dient bij te dragen tot de versterking van de controle- en toetsingsmechanismen van de VN met betrekking tot de rechten van de mens. Hierbij gaat het zowel om de klassieke als de sociale rechten van de mens.

742. Het is wenselijk dat het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken jaarlijks aan de volksvertegenwoordiging rapporteert over de mensenrechten-situatie in landen waarmee ons land bijzondere (ontwikkelings-)relaties onderhoudt.

743. Opvang van vluchtelingen in de eigen regio is te prefereren boven massale verhuizingen naar andere wereldregio's. Nederland dient daaraan ruimhartig financiële medewerking te verlenen. In ons land komen slechts politieke vluchtelingen in aanmerking voor de vluchtelingenstatus. De opvang van deze vluchtelingen moet worden verbeterd en de snelheid van de procedures moet worden bevorderd.

744. Wij veroordelen het apartheidsbeleid in Zuid-Afrika. Nederland moet initiatieven ontplooien die de regering van Zuid-Afrika ertoe brengen het apartheidsbeleid te beeindigen. Acties te zamen met de Westerse partners zijn het meest effectief en verdienen de voorkeur. Hiertoe dienen contacten te worden onderhouden met de regering van Zuid-Afrika, alsmede met personen, groepen en organisaties die beëindiging van het apartheidsbeleid langs vreedzame weg nastreven. Aan de doelmatigheid van economische drukmaatregelen wordt getwijfeld.

745. Toekenning van de ontwikkelingshulp aan Suriname wordt afhankelijk gesteld van de mate waarin dat land de mensenrechten eerbiedigt. De omvang van de hulp is voorts afhankelijk van de inspanningen van de regering van Suriname ter verbetering van de economische structuur aldaar.

Het Midden-Oosten

746. Nederland moet, te zamen met de EG-partners en in nauwe samenwerking met de Verenigde Staten, de vrede en veiligheid in het Midden-Oosten bevorderen. Daarbij is uitgangspunt dat de Arabische staten en de PLO het bestaansrecht van Israël binnen veilige, internationaal erkende en gegarandeerde grenzen moeten aanvaarden en expliciet moeten erkennen. Slechts een dergelijke erkenning leidt tot een zinvolle deelname van die staten en de PLO aan internationale onderhandelingen over een vredesregeling op basis van VN-resolutie 242. In een dergelijke vredesregeling moet een concrete invulling worden gegeven aan de legitieme rechten van de Palestijnen. De betrekkingen van Ne-

derland met de PLO kunnen pas worden opgewaardeerd als de PLO het doel Israël te vernietigen uit haar handvest heeft verwijderd en bereid is het bestaansrecht van Israël expliciet te erkennen en afziet van terroristische daden. Slechts wanneer het bovenstaande door de Arabische landen en de PLO enerzijds en Israël anderzijds wordt gerespecteerd, bestaat uitzicht op een politiek perspectief ten aanzien van de oplossing van het Arabisch/Palestijns-Israëlisch conflict.

De Nederlandse Antillen en Aruba

747. Nederland moet in het Koninkrijksbeleid de Nederlandse Antillen en Aruba steunen op hun weg naar een perspectiefrijke toekomst. Voortzetting van de ontwikkelingssamenwerking op het huidige - zeer hoge - niveau is daartoe voorlopig noodzakelijk. Daarbij moet de ontwikkelingshulp primair worden besteed aan versterking van de economie.

748. In het besef dat een grotere zekerheid over de staatkundige toekomst van de eilanden het investeringsklimaat gunstig kan beïnvloeden, moet Nederland de rijksdelen bijstaan bij het bestuderen en bespreken van de mogelijkheden ter zake.

Wereldwijde milieu-evenwichten

De opvattingen van de VVD over het milieu- en natuurbeleid vindt men in extenso in hoofdstuk 3.

749. Om het herstel van de voor menselijk leven noodzakelijke mondiale milieu-evenwichten te bevorderen, bepleit de VVD dat Nederland het initiatief neemt om op zo kort mogelijke termijn tot internationale samenwerking te komen, noodzakelijk voor een Actieplan voor de Bescherming van de Atmosfeer.Bestaande internationale afspraken (zoals het Ozon-protocol) moeten worden aangescherpt.

750. Nederland dient de totstandkoming te bevorderen van een Wereld Atmosfeer Fonds (WAF), dat wordt gevormd door middel van een heffing op het gebruik van fossiele brandstoffen in de Westerse geïndustrialiseerde landen. De omvang van dit fonds moet zodanig zijn, dat voldoende middelen beschikbaar zijn voor een wereldwijd onderzoek- en meetprogramma en voor de toepassing van verbrandingstechnologie met lage CO_2-uitstoot.

751. Een deel van de groei van het budget ten behoeve van ontwikkelingssamenwerking wordt conform de aanbevelingen uit het Brundlandt-rapport aangewend voor verbetering van het milieu in de Derde Wereld. Hierbij wordt met name gedacht aan de erosieproblematiek, het voorkomen van woestijnvorming en herstel van het tropisch bos.

BIJLAGE: GLOBALE KWANTIFICERING VAN HET VERKIEZINGSPROGRAMMA 1990-1994

ALGEMEEN

1. Macro-economische uitgangspunten
- conform uitgangspunten werkdocument Centraal Planbureau (2,5% reële groei, 2% inflatie);
- meerjarencijfers Miljoenennota 1989.

2. Politieke uitgangspunten
- Ontwikkelingssamenwerking: 1,5% Nationaal Inkomen;
- Defensie: afhankelijk van internationale ontwikkelingen, voorlopige aanname: 1% reële groei per jaar;
- Herschikkingen *f* 2.500 mln.;
- Ombuigingen: *f* 4.250 mln.;
- Beleidsintensiveringen: *f* 2.950 mln.;
- 2 % punt-reductie financieringstekort;
- Loonvoet ambtenaren/trendvolgers conform marktsector (inflatie + incidenteel);
- AOW/AWW-WAO/AAW ontvroren, aanpassing aan inflatie;
- Minimumloon: nominaal bevroren, tenzij gedeeltelijke ontvriezing nodig om koopkracht te handhaven;
- Overige sociale uitkeringen op minimumniveau: koopkrachtbehoud door mix van gedeeltelijke ontvriezing, lastenverlichting en verhoging kinderbijslag;
- Kinderbijslag jaarlijks tenminste aangepast aan inflatie.

HERSCHIKKINGEN, BELEIDSINTENSIVERINGEN EN OMBUIGINGEN, 1990-1994

A. HERSCHIKKING (in miljoenen guldens)

VAN		NAAR	
Milieu			
1. Verkoop woningwetwoningen	400	1. Afvalverwijdering en bodemsanering	400
Mobiliteit			
1. Profijtbeginsel mobiliteit	250	1. Openbaar vervoer	250
Onderwijs en scholing			
1. Efficiëntie operatie onderwijs • schaalvergroting basisscholen • extra afslanking departement • reorganisatie opleiding, ondersteuning en verzorging in het onderwijs • vergroting eigen middelen hoger onderwijs • verminderen doublures hoger onderwijs		1. Kwaliteitsverbetering basisonderwijs 2. Knelpunten arbeidsvoorwaarden onderwijs 3. Onderzoekfaciliteiten hoger onderwijs	
	Totaal 600		Totaal 600

Gezondheidszorg

1. Reorganisatie gezondheidszorg (Dekker-operatie) (in vgl. meerjarencijfers)	650	1. Medische technologie, verpleegkundigen, aids, preventie	650
2. Profijtbeginsel Cultuur/Welzijn	100	2. Psychogeriatrische zorg	100

Investeringen

1. Verkoop staatsaandelen	500	1. Knelpunten infrastructuur	250
		2. Investeringen onderwijs	100
		3. Huisvesting rechterlijke macht/ cellenbouw	150
Totaal herschikkingen	**2500**		**2500**

B. EXTRA ACTIVITEITEN (in miljoenen guldens)

Milieu

1. Additionele middelen Rijksbegroting	1000*
2. Middelen Rijksbegroting verkoop woningwetwoningen (zie herschikkingen) ten behoeve van bodemsanering en afvalverwerking.	400
3. Stimulering milieuvriendelijke produktie door regulering en reguleringsheffingen. Opbrengst heffingen wordt ingezet voor fiscale maatregelen ten behoeve van milieu (o.a. lagere BTW en fiscale faciliteiten voor milieuvriendelijke produkten/produktie, conform methode huidige katalysatorsubsidie). Neutraal voor collectieve lastendruk.	2000[a)]
4. Milieuheffingen (te compenseren door generieke lastenverlaging, neutraal voor lastendruk).	500
5. Inzet deel groei budget ontwikkelingssamenwerking: stimulering milieubeleid bij ontwikkelingsprojecten. Verlichting schuld Derde Wereld, in ruil voor milieubehoud (conform Brundtland-rapport).	650
6. Maatregelen ten behoeve van openbaar vervoer (zie herschikkingen; profijtbeginsel, mobiliteit).	250
7. Verkoop landbouwgrond Rijksdomeinen ten behoeve van begeleidingsmaatregelen t.b.v. landbouw in verband met bestrijding verzuring/vermesting.	150
8. Handhavingsbeleid Milieu (politie, justitie, opsporingsambtenaren).	50*
Totaal	5000

a) Minimumraming

Criminaliteit

1. Politie: versterking korpsen, functie-herwaardering, politiebureaus	125*
2. Gevangeniswezen (extra cellen, onderhoud)	100*
3. Huisvesting rechterlijke macht (zie herschikkingen).	150
4. Departement en jeugdhulpverlening conform Beleidsplan Samenleving en Criminaliteit	75*
5. Bestrijding milieucriminaliteit (zie milieu)	50
Totaal	500

Specifiek Werkgelegenheidsbeleid

1. Verlaging loonkosten op minimumniveau door verlaging wergeverspremies **	1000*
2. Scholing	250*
3. Kinderopvang	100*
Totaal	1350

Gezondheidszorg

1. Knelpunten zwakzinnigen- en bejaardenzorg	250*
2. Herschikkingen ten behoeve van medische technologie, aids, verpleegkundigen, preventie en psychogeriatische zorg	750
Totaal	1000

Reservepost Rijksbegroting

1. Post onvoorzien Reserve ter dekking van onvoorziene uitgaven/ tegenvallende economische groei	1000

* Totaal netto beleidsintensiveringen ten laste van de Rijksbegroting *f* 2950 mln.

** Dient tevens ter compensatie van de directe lasten voor het bedrijfsleven voortvloeiende uit regulering ten behoeve van het milieu. Deze maatregel leidt tot een groei van het aantal banen met circa 85.000.

C. OMBUIGINGEN

1. 14%-reductie objectsubsidies Volkshuisvesting	1400
2. 2%-reductie materiële consumptie overheid	300
3. Selectieve afslanking overheid	250
4. Profijtbeginsel Rijkshuisvesting	150
5. Defensie 1% groei	400
6. Fraudebestrijding	500
7. Evenredigheidskorting Gemeente- en Provinciefonds (7%)	100
8. Volumemaatregel WAO/AAW	1000
9. Vervolguitkering afhankelijk van arbeidsverleden	150
Totaal	4250

Ruimte berekening en koopkracht minima bij VVD-verkiezingsprogramma
(Cijfers opgesteld in overleg met het Centraal Planbureau)

in mld. guldens

1. Ruimte bij gelijkblijvend aandeel van de collectieve lasten (op basis van een groei van het netto nationale inkomen 1990 - 1994 van 83 mld.)	47	3. Reductie financieringstekort (2%-punt)	10
		4. Beslag bij handhaving huidig beleid (incl. OS/Def, exclusief ambtenaren)	18
2. Ombuigingen	4,25	5. Ambtenaren- en trendvolgerssalarissen conform marktsector (inflatie + incidenteel); AKW-indexatie	6,5
		6a. AOW/AWW cf inflatie	2,6
		AAW/WAO cf inflatie [a)]	1,2
		6b. Verhoging overige uitkeringen met 1 à 1,5% per jaar [b), c)]	0,8
		7. Beleidsintensiveringen	2,95
		8. Daling collectieve lastendruk	8,2
		9. Onvoorzien	1
	51,25		51,25

a) Berekend uitgaande van indexatie voor alleen volledig arbeidsongeschikten. Zouden ook niet volledig arbeidsongeschikten een uitkering gekoppeld aan de inflatie ontvangen, dan nemen de kosten verbonden aan indexatie toe met circa *f* 0,2 mld.
b) Relevant voor uitkeringsgerechtigden van ABW/IOAW/IOAZ/WSW en niet volledig arbeidsongeschikten.
c) Marge is afhankelijk van de concrete invulling van de lastenverlichting.